

Универзитет “Свети Кирил и Методиј“ Филозофски факултет –
Скопје

Институтот за безбедност, одбрана и мир

- насока: безбедност
- отсек: разузнавање

Магистерски труд

Тема:

**„СОРАБОТКАТА МЕЃУ РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И НАТО ВО
МЕНАЦИРАЊЕТО НА ГЛОБАЛНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ РИЗИЦИ“**

Кандидат:
Раиф НУРЕДИНИ

Ментор
проф. д-р Лидија Георгиева

Скопје, април 2014 година

ВОВЕД.....5

1. Формулација на проблемот на истражување.....	5
2. Истражувачко прашање	6
3. Цели и задачи на истражувањето.....	7
4. Предмет на истражување.....	7
5. Метод на истражување.....	9
6. Просторно и временско определување на истражувањето.....	10
7. Научна и општествена оправданост на темата.....	11

ПРВ ДЕЛ:

КАРАКТЕРИСТИКИ НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ

ПО СТУДЕНАТА ВОЈНА.....12

1. Поим и дефинирање на современите безбедносни ризици.....	12
2. Видови безбедносни ризици.....	13
2.1. Глобални безбедносни ризици.....	15
2.1.1. Тероризам.....	15
2.1.2. Пролиферација на оружје за масовно уништување.....	18
2.1.3. Меѓународен криминал.....	19
2.1.4. Компјутерски криминал.....	26
2.1.5. Промени на климата.....	27
2.2. Регионални безбедносни ризици.....	28
2.2.1. Безбедносни ризици на Балканот.....	29
2.2.2. Безбедносни ризици во Република Македонија.....	31
3. Менаџирање со безбедносните ризици.....	33
3.1. Основни претпоставки за менаџмент со безбедносните ризици.....	35
3.1.1. Разузнавањето како основа за менаџмент со безбедносните ризици.....	36
3.1.2. Прописи за менаџирање со безбедносни ризици.....	40
3.1.3. Сили за борба против безбедносните ризици.....	42
3.2. Основни карактеристики на менаџирањето со безбедносните ризици.....	45
3.3. Форми на менаџирање со безбедносните ризици.....	47

ВТОР ДЕЛ:

СОРАБОТКАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО НАТО.....50

1. Карактеристики и цели на безбедносните сојузи.....	50
1.1. Развојот на НАТО од 1991 до 2013 година.....	51
1.2. Видови соработка на НАТО.....	52
1.3. Партнерски цели на НАТО	53
2. Основи на соработката меѓу Република Македонија и НАТО.....	56
3. Форми на соработка меѓу Република Македонија и НАТО.....	61
3.1. Политичко економска соработка.....	61
3.1.1. Политичка соработка.....	62

3.1.2. Економска соработка.....	65
3.2. Воена соработка со НАТО.....	68
4. Носители на соработката со НАТО во Република Македонија.....	70
5. Резултати од соработката на Република Македонија со НАТО.....	71
6. Учесството на Република Македонија во мисиите на НАТО.....	72
6.1. Превентивна дипломатија.....	74
6.2. Меѓународни сили за безбедносна помош - ИСАФ.....	77
6.3. Слобода за Ирак.....	79

ТРЕТ ДЕЛ:

ВЛИЈАНИЕТО НА СОРАБОТКАТА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО НАТО ВО МЕНАЦИРАЊЕТО СО БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ.....81

1. Карактеристики на менаџирањето со безбедносните ризици.....	81
1.1. Принципи на управувањето со безбедносните ризици.....	84
1.2. Планирање на активностите на менаџментот со безбедносните ризици.....	88
1.3. Организираност на системот за менаџмент со безбедносните ризици.....	92
2. Придонесот на Република Македонија во менаџирањето со безбедносните ризици.....	94
3. НАТО и регионалната соработка на Република Македонија во менаџирањето на безбедносните ризици.....	96

ЗАКЛУЧОК.....10

0

ПРИЛОГ 1 Земји членки на НАТО.....104

ПРИЛОГ 2 Земји со нуклеарно оружје..... 105

БИБЛИОГРАФИЈА.....106

ВОВЕД

1. Формулација на проблемот на истражување

Членството на Република Македонија во НАТО останува стратегиски приоритет на надворешна политика на Република Македонија. Како долгогодишен партнер, Република Македонија се докажа како достоин сојузник на Алијансата, подготвена да ги промовира заедничките демократски вредности и одговорности. Република Македонија е определена за учество во активностите на меѓународната заедница со цел справување со заканите и предизвиците по меѓународниот и регионалниот мир и безбедност. Република Македонија сака да биде не само дел од светскиот мир, туку и да придонесува за тој мир.

Новите безбедносни ризици со кои секојдневно се соочува светот, ја наметнуваат потребата за заеднички пристап и напор на државите во разрешувањето на новите предизвици. Република Македонија веќе неколку пати покажа дека ги има неопходните капацитети и политичка волја да земе активно учество во нивното разрешување како што беше нејзиното инволвирање и активно учество во операциите на здружените сили на Евроатланската алијанса.

Современото сфаќање на безбедноста бара вистинска комбинација и искористување на сите безбедносни потсистеми и сили на една држава со кои ќе може да се справи со денешниве и идни закани. Од друга страна ниедна држава не може да си дозволи пасивно чување на одбранбените ресурси за една намена, туку истите треба да се оспособат да можат да дејствуваат и помагаат во поширок спектар на области кои ја загрозуваат безбедноста на државата, регионот и пошироко, што е последица на новите стратегиски реалности.

Особено внимание при изработката на трудот ќе биде дадено на основите на соработката меѓу Република Македонија и НАТО, и тоа со нагласок на воената соработка во Меѓународните сили за безбедносна помош ИСАФ и силите за слобода на ИРАК. Ова особено од причини што Република Македонија е земја која што има голема доверба во НАТО и со учество на Македонија во мировните мисии ја покажуваа посветеноста во зачувувањето светскиот мир и глобалната безбедност. Македонија има капацитет и има војници кои се докажани со својата професионалност надвор од границите на својата

татковина и кои се најдостојни претставници, амбасадори на земјата во градењето на светскиот мир и во справувањето со безбедносните ризици.

Во трудот соодветно ќе биде обработено прашањето на карактеристиките на безбедносните ризици кои денес се јавуваат како глобални ризици и ризици на регионално ниво, а во тие рамки, заради нивно откривање и соодветно справување соодветно истражување ќе се направи на прашањето на менаџирањето со безбедносните ризици и формите низ кои тоа се остварува.

Централен дел од магистерскиот труд ќе завзема влијанието на соработката на Република Македонија со менаџирањето со безбедносните ризици и придонесот што Република Македонија го дава. Македонија е стратешки лоцирана во Југоисточна Европа, и претставува одлично место за распоредување на силите на НАТО кон Блискиот Исток и Северна Африка со цел да се обезбеди поширока регионална безбедност, обезбедување на светскиот мир и демократијата. Со овој труд, покрај другото, преку истражувањето се сака да се докаже дека Република Македонија од држава која користеше безбедносни услуги се трансформира во држава која дава придонес во менаџирањето со безбедносните ризици и градењето на безбедноста, како во регионот, така и пошироко.

2. Истражувачко прашање

Истражувачкото прашање ќе биде формулирано на следниот начин:

- 1. Како се остварува соработката меѓу република Македонија и НАТО?*
- 2. Кои се карактеристиките на современите безбедносни ризици на глобално и регионално ниво?,*
- 3. Кои се карактеристиките на менаџирањето со безбедносните ризици?*
- 4. Каков е придонесот на Република Македонија во менаџирањето со безбедносните ризици?*
- 5. Кои се целите на соработката на Република Македонија со НАТО?*
- 6. Какви се искуствата од досегашното учество на република Македонија во мисиите на НАТО?.*

3. Цели и задачи на истражувањето

- **Научна цел:**

Научната цел на истражувањето на овој труд е да се докаже дека континуираното учество на Република Македонија во меѓународните мисии и операции предводени од НАТО, ја истакнува определбата на земјата за давање активен придонес како рамноправен партнер на Алијансата, подготвен да ги сподели заедничките одговорности и заедничките вредности со Алијансата и меѓународната заедница, во спроведување на мирот и безбедноста. АРМ како модерна армија делува во светот на глобализација каде границите се мршат прску вредностите кои се заеднички. Границите кои ги штити и кои ги брани АРМ се мирот, стабилноста и демократијата.

- **Практична цел:**

Практичната цел произлегува од научните сознанија што ќе ги добиеме дополнително за да можеме да се утврди:

- Дека преку значајното учество во операциите предводени од НАТО, Република Македонија продолжува да придонесува кон одржување на светскиот мир и безбедност,

- Дека Република Македонија испраќа и јасни сигнали за својата доследност и поддршка на НАТО процесите и реформите што во континуитет се спроведуваат.

- **Задачи на истражувањето:**

- Да се објасни влијанието на Република Македонија во менаџирањето со безбедносните ризици;

- Да се анализира улогата на Република Македонија во одржувањето и градењето на мирот во светот преку учеството во мисиите на НАТО ;

- Да се проучи колку Република македонија влијае врз менаџирањето со безбедносните ризици со кои се справува НАТО?;

4. Предмет на истражување

Предмет на истражување на овој труд ќе биде разработката на суштината и значењето на безбедносните сојузи и безбедносната соработка и придонесот што

Република Македонија го дава во поддршката на НАТО мисиите за зајакнување на светскиот мир, како и на размената на искуства и поддршка на земјите во регионот.

- **Дефинирање на предметот на истражување**

Брзината на промените појавата на разни видови на безбедносни ризици во светот и работењето во услови на постојана напрегнатост и стресни ситуации бараат остварување на меѓународна соработка во справување со безбедносните предизвици.

Соработката на Република Македонија во НАТО придонесува градење на светскиот мир и за создавање подобри вкупни односи со соседните држави со што се промовира и регионалната соработка за остварување на заедничкиот предизвик „Балканот без граници во Обединета Европа”.

Како дополнителни предизвици кои можат да придонесат за справувањето со безбедносните ризици можат да се издвојат:

1. Оставрувањето на политичка и економска соработка маѓу земјите членки на НАТО и партнерите;
2. Развивање на воената соработка на земјите членки на НАТО и партнерите во градењето на светскиот мир и стабилност и јакнење на регионалната соработка;
3. Практична учество во мисиите на НАТО за градење на стабилноста и мирот во светот и укажување на помош на земјите во кои има безбедносни ризици, како на пример Авганистан и Ирак.

Дополнително во овој магистерски труд детално ќе се анализира и мисијата на НАТО како политичко воена организација во градењето на светскиот мир и стабилност.

- **Дефинирање на клучните поими**

Во магистерскиот труд ќе бидат користени следниве клучни поими: **НАТО, безбедносни ризици, безбедност, стабилност, регионална соработка, менаџирање со безбедносните ризици.**

- **НАТО** - НАТО или Северноатлантската е меѓународна безбедносна организација создадена како систем за колективна одбрана со кој нејзините држави членки се обврзуваат за заедничка одбрана во одговор за напад од надворешни сили.

- **Безбедносни ризици** – Опасности по безбедноста на државите од кои најекстремни се меѓународниот тероризам и организираниот криминал, а во експанзија се

и илегалната миграција и илегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали и опасноста од употреба на оружје за масовно уништување.

- **Безбедносни сојузи** - Сојузите се една од најстарите форми на меѓународна соработка проектирани истовремено и за напад и за одбрана против заеднички надворешен или внатрешен противник.

- **Безбедност** - изразот безбедност потекнува од латинскиот збор *securitas - atis*, што значи безбедност, отсуство на опасност, извесност, заштитеност, стабилност.

- **Систем за национална безбедност** – Системот на националната безбедност претставува комплексен меѓузависен збир на мерки, активности, планови и програми, кои преземаат релевантните институции со цел заштита, одржување и унапредување на националната безбедност на земјата.

- **Временско одредување на предметот на истражување**

Македонија е една од земјите која учествува во мировните мисии во соработка со НАТО. Република Македонија својата определба за интеграција во Евро-атлантските структури ја дефинираше уште во 1993 година, кога Собранието на Република Македонија едногласно ја усвои Резолуцијата за пристапување на Република Македонија во НАТО и истата повторно ја потврди во 2007 година. Нејзината соработка отпочнува уште од 1993 година а прва мировна мисија во која македонските војници учествуваа е во 2002 година во Авганистан. Потоа следува мисијата Слобода за Ирак, каде македонските војници помин а неколку години. Сега Македонија парципира во мисијата ИСАФ во Авганистан. Оттука временската рамка на истражувањето се протеха од 1993 година, а посебно од 2002 година до денес.

5. Метод на истражување

При изработката на магистерскиот труд ќе бидат користени неколку научно - истражувачки методи:

Најнапред при изработката на трудот ќе се примени **историскиот метод**. Преку една јасна хронологија ќе се анализираат настаните кои се случиле во остварувањето на соработката на Република Македонија со НАТО

Исто така, ќе се искористи и **методот анализа на содржина на документи**. Преку овој метод ќе се презентираат договорите и останатите документи кои го одредуваат начинот на функционирање на соработка на Република Македонија со НАТО.

Методолошкиот пристап кој ќе го применам во овој труд е истражувачка стратегија, а ќе се состои во анализа на содржина на документи и студија на случајот. Резултатите добиени со овие истражувачки техники треба да дадат објективен пресек за темата која ќе ја анализирам во овој труд.

- **Анализа на содржина на документи**

Анализата на содржина ќе се состои од анализа на текстови, написи, и статии во различни публикации, дневни весници и списанија, потоа официјални документи на органите на Република Македонија и на други владини и невладини организации, говори, официјалните договори и други меѓународно-правни акти, поврзани со соработката на Република Македонија со НАТО во менаџирањето на безбедносните ризици.

Како извори на анализа од официјалните документи ќе се користат:

- Белата книга на одбраната на Република Македонија,
- Договорот за формирање на НАТО
- Извештаи и други материјали од мисиите на Армијата на Република Македонија во соработка со НАТО (ИСАФ, Слобода за Ирак)
- Извештаите на Миниостерството за надворешни работи и Министерството за одбрана во врска со соработката со НАТО,
- Документи од конференции на НАТО и работни тела на НАТО,
- Службени весници на Република Македонија,
- Статистички публикации

6. Просторно и временско определување на истражувањето

Истражувањето ќе биде спроведено преку анализа на материјали (книги, интернет страни, публикации, итн.) поврзани со оваа тема кои ги содржат мислењата и истражувањата на познавачите на оваа проблематика за соработката на Република Македонија со НАТО во остварувањето на мисиите во Авганистан и Ирак, регионалната соработка и другите активности кои се остваруваат во врска со оваа соработка на

територијата на Република Македонија и земјите членки на НАТО и партнерите во периодот од 1993, односно 2002 година до денес.

7. Научна и општествена оправданост на темата

Македонија веќе дваесет години е целосно посветена на процесот за приклучување кон НАТО Алијансата. Македонија ги има исполнето сите воени и политички критериуми за членство за НАТО, и околу 90% од населението во Македонија го подржуваат влезот на земјата во НАТО Алијансата. Во изминативе две децении, Македонија направи безбројни придонеси за НАТО мисиите, вклучувајќи го и придонесот на воени сили под командата на Алијансата. Македонија денеска е извозник на безбедност на Балканот, и е активен учесник во мисијата на НАТО во Авганистан.

Учество на Македонија во мировните мисии значи преточување на декларативните заложби во практични. Со ова Република Македонија како држава го покажува високиот степен на професионалност на македонските војници и пред се, посветеноста во зачувувањето светскиот мир и глобалната безбедност.

Нучната заснованост на овој труд се темели на појдовната основа со која се сака да се докаже дека Република Македонија има капацитет, има војници кои се докажани со својата професионалност надвор од границите на својата земја и кои се најдостојни претставници, амбасадори на својата земја. Токму оваа основа ја прави уште поголема оправданоста за изработка на овој труд.

ПРВ ДЕЛ: КАРАКТЕРИСТИКИ НА БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ ПО СТУДЕНАТА ВОЈНА

1. Поим и дефинирање на современите безбедносни ризици

Природата на безбедносните предизвици и закани по националната безбедност на земјите во светот, во последнива деценија е значително сменета. Тероризмот, компјутерските напади или сајбер тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, се закани кои креираат нова безбедносна околина. Овие закани се меѓунационални, што значи дека акцијата или непреземањето акција од населението или власта било каде во светот може да ги повреди другите со илијадници километри оддалечени. Денес тоа е свет во кој националната безбедност е во зависност од глобалната безбедност, а земјите во светот самостојно не се во состојба да ги заштитат своите граѓани, туку тоа мора да го прават со заеднички сили и средства.

Современиот свет, сè повеќе се соочува со нетрадиционалните видови и форми на ризици, како што се тероризам од светски размери, трговијата со дрога, оружје и луѓе, опасности од употреба на оружје за масовно уништување, инфективни болести и епидемии од поголем обем, невработеност, сиромаштија, последици од глобалните климатски промени, елементарни непогоди и катастрофи од природни феномени, деградација на животната средина, техничко-технолошки хаварии и друго. Основна нивна карактеристика е тоа што тие не познаваат државни граници и имаат глобални влијанија.

Глобализацијата ги реafirмира старите безбедносни закани, но создаде и нови, со што го смени и сфаќањето за безбедноста на земјите и меѓународниот систем. Глобализацијата донесе позитивни промени како што се проширувањето на демократизацијата, образованието стана пораспространето и подостапно, трговијата интернационално се интегрира, меѓутоа мора да се истакне дека глобализацијата донесе и нови, модерни закани по безбедноста, а тие се постојаниот раст на производството и пролиферацијата на оружје за масовно уништување, пораст на меѓународните криминални организации и зголемување на тероризмот.

2. Видови безбедносни ризици

Последните две децении ги одбележаа транзиционите проблеми на општествата, манифестирањето на екстремизам и национализам, неефикасноста на меѓународните институции и колективните безбедносни системи, појавата на асиметричните закани и современиот тероризам, активностите поврзани со организираниот криминал, трговијата со луѓе, дрога и оружје и заканите од оружјето за масовно уништување. Тие се закана за глобалната безбедност и креираат проблеми кои може да бидат решени само со помош на меѓународно координирана политика. Ова е затоа што проблемите речиси неизбежно се шират преку националните граници, а нивниот обем е поголем од моќта на секоја нација одделно да се справи со нив.

Безбедносните ризици во основа може да се класифицираат како безбедносни ризици кои се манифестираат на глобално ниво и безбедносни ризици кои се карактеристични за некое регионално ниво на пример безбедносни ризици на Балканот, Северна Африка, Блискиот исток.

2.1. Глобални безбедносни ризици

Тероризмот, транснационалниот организиран криминал, војна од четврта генерација, пролиферација на оружје за масовно уништување, верски радикализам и екстремизам, илегална миграција, нестабилни и нефункционални држави и компјутерски напади се само дел од формите на современите безбедносни ризици. Во современите глобални предизвици, може да се вброи и светската финансиска меѓузависност што се одрази и преку кризата од 2008 година. Потребата за безбедност денес е универзална – ниедна земја, не може да биде комплетно изолирана од новите безбедносни предизвици.

Заканите по националната безбедност во светот се комплексни и мултидимензионални проблеми. Како главни безбедносни предизвици можат да се истакнат:¹

- Тероризмот,
- Пролиферацијата на оружје за масовно уништување,

¹ Sandra I. Erwin, Stew Magnuson, Dan Parsons and Yasmin Tadjeh: Top Five Threats to National Security in the Coming Decade, November 2012

- Меѓународниот криминал,
- Компјутерски - Сајбер тероризмот,
- Климатските промени

Тероризмот претставува смислена употреба на незаконско насилство или закана со незаконски средства со цел да се создаде страв, а со цел да се присили или заплаши власта или општеството како би се постигнале определени цели кои воглавно се од политичка, верска или идеолошка природа.

Пролиферацијата на оружје за масовно уништување како закана по глобалната безбедност се јавува во три вида кои опфаќаат:

- Нуклеарно оружје,
- Биолошко оружје,
- Хемиско оружје.

Меѓународниот криминал станува значаен безбедносен ризик, затоа што меѓународните криминалистички организации имаат собрано непроценливи богатства и моќ преку недозволената трговија со оружје, дрога и луѓе и други криминални активности. Овие организации се здружуваат, соработуваат со владини претставници дури и со органи за безбедност на некои земји.

Компјутерскиот или сајбер тероризмот е насочен кон напади на информатичките системи и претставува сериозна потенцијална закана за националната безбедност, јавната сигурност и е голема економска закана. Со развојот на технологијата се создаваат индивидуални криминални хакери, организирани криминални групи и терористички мрежи кои имаат за цел да ја уништат инфраструктурата која е од витално значење за економијата, меѓународната трговија и воените сили.

Промените на климата можат да имаат влијание на националната безбедност се тоа што предизвикуваат огромни природни несреќи кои бараат огромна хуманитарна помош и ангажирање за заштита и спасување на населението.

2.1.1. Тероризам

Во литературата постојат голем број дефиниции кои го опишуваат поимот тероризам. Некои од нив се насочени кон објаснување на улогата на извршителите, некои на терористичката техника. Но, само две карактеристики се битни за разликување на тероризмот од другите форми на насилство.

Прво, тој е насочен кон цивилните лица. Тоа значи дека тероризмот не е исто што и војната.

Второ, терористите употребуваат насилство за да постигнат нешто драматично. Нивна вообичаена цел е да внесат страв во редовите на она население кое им смета. Тоа намерно предизвикување страв е елемент по кој тероризмот се разликува од обичните убиства или напади.

Поимот тероризам во Соединетите американски држави се дефинира како “промислено, политички мотивирано насилство спрема населението кое не е инволвирано во вооружените судири (вклучувајќи ги и војните и полициски лица кои не се на должност) кое го вршат поединци или групи кои делуваат тајно, обично со намера да влијаат на некоја целна група”²

Според Енциклопедија Британика: „Тероризмот е систематско користење на терор (како што е подметнувањето бомби, убиствата и киднапирање) како средство за остварување на некои политички цели. Кога се користи од властите, тој може да сигнализира напори за угушување на несогласувањата; а кога се користи од востаници или герилци, тој може да биде дел од вкупниот напор да се предизвикаат посакуваните политички промени.”

Стејт департмент на САД: „Тероризмот е смислено, политички мотивирано насилство направено против неборбени цели од националистички групи или тајни државни агенти, вообичаено да влијаат на населението.”

Според ФБИ - Federal Bureau of Investigation – „Тероризмот е бесправно користење на сила или насилство против лица или имот за да се заплаши или присили власта,

² Bozo VUKOSAVOVIC: "Terorizam - asimetрична prijetnja", (Time, 1 svibajн 1995, Kevin Fedarko "Japan: A Persistent odbor of Terror")

цивилното население или некој дел од нив за да се остварат определени политички или социјални цели“

Лига на Нациите Конвенција од 1937 - League of Nations Convention (1937) – Тероризмот ги опфаќа „сите акти насочени кон државата со намера да се создаде состојба на терор во свеста на определено лице или група на лица или кај јавноста“

Тероризмот³ се однесува на користење на насилство со цел да се постигнат политички, религиозни или идеолошки цели. Цел на терористичките активности можат да бидат државни функционери, воени старешини, луѓе кои работат во државните органи или цивилни лица. Актите на тероризмот можат да бидат извршени од поединци, групи или од држави како алтернатива за отворено изјаснување за војна. Државите кои го поддржуваат или се ангажираат во извршувањето на терористички активности настојуваат да завземат што е можно понеутрална положба или да ја објаснат својата сопствена борба како на пример, борба за човекови права, патриотизам, парламентарна демократија и слично, а од друга страна државите кои се тероризирани настојуваат да искажат што е можно повеќе негативни ставови за тероризмот.

И покрај тоа што некој може да не се сложи со активностите што го конституираат тероризмот⁴, одредени аспекти на овој концепт се фундаментални.

Прво, тероризмот има политичка природа. Тој инволвира шокантни, насилни активности кога се сака да се изврши на пример, промена на политиката. Во корените на тероризмот, тој значи правда или, барем секој учесник го сфаќа како праведен, без оглед дали изворот е човечки или божји.

Второ, насилството во сите форми е политички наследник, да ги земеме на пример војните помеѓу државите. Насилството во тероризмот се одвојува од останатите типови насилство со тоа што насилството во тероризмот нема државен карактер - дури и во ситуации кога терористите примаат воена, политичка, економска и други помош од разни држави. Ова не ги оправдува државите кои им даваат поддршка на групи кои користат терористички тактики. Но, лесно може да се препознае која држава дава поддршка, а која е предводник на тероризмот. Очигледно е дека државите користат разни видови сили за

³ Definitions of terrorism: Wordiq.com, Enciklopedija, 2011

⁴ Odri Kurt Kronin: „Presretnuvawe i spravuvawe so zakanata“, книга, преводи на Владата на Република Македонија, 2010, стр. 4-5

политички цели. Кога се користи државна сила на меѓународен план, тоа значи војна; кога се користи во својата држава тоа може да значи зацврстување на законодавството, државен удар, угнетување или граѓанска војна. Државите можат да вршат терор, но по дефиниција тие не се терористи.

Трето, тероризмот смислено цели на невини луѓе со што се разликува од државите кои кога користат сила ненамерно убиваат невини цивили кои случајно се нашле на патот. Во секој случај, исходот може или не може да се смета како правдание; како и да е, таквото користење сила е далеку поразлично од намерите на терористите. Насочените и прецизните проскирти понекогаш залутуваат и погодуваат невини цивили и таквата употреба на сила е трагедија, но не е тероризам.

И *коначно*, силата што ја користи некоја држава е предмет на меѓународни норми и конвенции на кои понекогаш државите се повикуваат или консултираат. Терористите не ги почитуваат меѓународните закони и норми, и за да го максимизираат психолошкиот ефект на нападот, нивните активности имаат намерен непредвидлив тек.

Кога се зборува за карактеристиките и елементите на тероризмот тогаш:

На *прво* место потребно е да се нагласи политички мотивираната намера (анимус тероради) да со примена на терор се постигнат одредени политички последици во општеството, што подразбира свест, за целите и средствата со кои тие можат да се остварат. Меѓутоа, тоа не е целосната вистина, затоа што постои и еден мал број на терористички акти кои се извршуваат од неполитички причини, но се објективна последица на таквите, па независно од волјата на извршителите, предизвикуваат политички последици во општеството.

Втор важен елемент на тероризмот е организираноста, односно, формирањето на организации во кои на идеолошки и политички, филозофски или верски позиции, се собираат истомисленици, подготвени за да изведуваат терористички активности.

Третиот елемент претставуваат последиците од терористичките активности, односно насилството врз недоволното население. При тоа се јавуваат така наречени секундарни дејствија, кои се согледуваат во создавање на општа опасност, несигурност и неповерење во работата на институциите на општеството, поради внесување на постојана вознемиреност и страв со цел за се изнудат одредени движења и промени од политичка природа.

Насилството е важен елемент на тероризмот. Обично се дефинира како употреба на сила како би се предизвикало одредено однесување на луѓето спротивно на нивната волја, односно да се постигне одреден резултат. За да се постигне тоа се применува сила, а таа може да биде физичка или пак некоја друга.

2.1.2. Пролиферацијата на оружје за масовно уништување

Поимот оружје за масовно уништување "weapon of mass destruction" destruction (WMD) или (WoMD), вообичаено се однесува на нуклеарно, радиолошко биолошко или хемиско оружје. Оружјето за масовно уништување е оружје кое може да убие или да предизвика значајни повреди на голем број човечки суштества и да предизвика голема штета на објекти, природни ресурси или генерално на биосферата.

Пролиферацијата на хемиското, биолошкото, радиолошкото и нуклеарното оружје, како и нивниот систем на ослободување претставуваат потенцијална закана за меѓународниот мир и безбедност.⁵ Многу земји во светот поседуваат оружје за масовно уништување или пак имаат капацитети да го произведуват и зголемениот број на вакво оружје создава можности за предизвикување на масовно уништување. Терористичките групи, сега за сега, немаат ресурси или знаење за користење на оружје за масовно уништување, меѓутоа кај нив постои зголемен интерес да дојдат до такво оружје. Сериозноста на пролиферацијата на оружјето за масовно уништување претставува прашање од најголема безбедносна закана, поради што многу земји се обидуваат да ја спречат пролиферацијата или недозволената трговија со овој вид на оружје.

Пролиферацијата на оружјето за масовно уништување во голема мера се користи за терористички цели, кои според видот на оружјето се нарекуваат биотероризам, нуклеарен тероризам и хемиски тероризам.

Поради поедноставната технологија и пониските трошоци на производство, отколку кај нуклеарното оружје, многу земји активно се ангажираат за развој на програми за хемиско и биолошко оружје, со што стануваат потенцијални носители на закани по глобалната безбедност.

⁵ Canadian Security Intelligence Service: Proliferation of Weapons of Mass Destruction, OTTAWA, 2013

Техничката комплексност и трошоците ја намалуваат поврзаноста на голем број терористи со овој вид на оружје за масовно уништување, но некои од нив можат да користат радиоактивни супстанции за да го контаминираат воздухот, водата или да направат некое подрачје да не биде во можност да се користи.

Терминот „Нуклеарен тероризам“ се однесува на бројни различни методи во кои што нуклеарните материјали може да бидат искористени за терористички напад. Тука спаѓа напад врз нуклеарни објекти, купување на нуклеарно оружје или создавање на сопствено нуклеарно оружје, или наоѓање начини за ширење односно растурање на радиоактивни материјали.

Три клучни фактори ја истакнуваат можноста дека нуклеарниот тероризам може вистински да се случи⁶:

Прво, порозните безбедносни услови при чувањето на нуклеарните оружја и физионите материјали во Русија и Пакистан, заедно со слабите обезбедувања на истражувачките реактори во светски рамки, обезбедуваат можност за терористите да се стекнат со нуклеарни материјали.

Второ, нуклеарно оружје може да се направи со релативна леснотија.

Трето, се има појавено глобален нуклеарен пазар кој што ги појалува перспектите за зголемена пролиферација на нуклеарни материјали.

Овие фактори ја зголемуваат реалноста од нуклеарна терористичка закана.

2.1.3. Меѓународен криминал

Меѓународниот криминал се категоризира како остварување на криминални дела против светската заедница или како акт на тероризам или војна со кои се загрозува светската безбедност, криминал против луѓето и геноцид или меѓунационални криминални активности вклучувајќи:⁷

⁶ Nuclear terrorism in a globalizing world: assessing the threat and the emerging management regime. The Free Library, 2010

⁷ FreeAdvice: International Crimes, 2013, criminal-law.freeadvice.com/.../international-crimes.htm

- Недозволена трговија со оружје,
- Преку гранични или меѓународно организирани криминални активности,
- Фалсификување,
- Финансиски криминал,
- Намерно уништување на животната средина,
- Кумпјутерски криминал,
- Перење пари,

*Трговијата со оружје*⁸ е една од најголемите светски индустрии во која што се вработени стотици илјади луѓе во целиот свет. Во неа се вклучени големи, богати, просперитетни држави како што се САД, Обединетото Кралство, Франција и Русија кои што им продаваат оружје на други држави. Над 75% од оружјата продадени од Обединетото Кралство во 1989 беа продадени на сиромашни држави во развој како што се Јужна Кореја, Сиера Лсоне и Либериа. На прв поглед, нема ништо лошо со оваа вообичаена практика но при подобра анализа се открива бруталноста и хоророт кои што ја пратат оваа индустрија.

Главниот дел од оружјето се продава на осиромашени држави. Во најголем дел од случаите овие држави имаат кривка инфраструктура, екстремно сиромашни јавни услуги како што се здравството и образованието и во многу примери жителите на тие држави имаат недостаток на вода, храна, живеалишта и основни хигиенски услови. Многуге милијарди потрошени годишно на овие воени инструменти лесно може да обезбедат услови и грижа за огромен дел од изгладнетата популација во светот. Многу добар пример за ова е Пакистан, каде што владата троши 34% од сите расположливи пари на војската и само 1% на здравствената заштита. Ова се трагични околности каде што наместо да се спасуваат овие машини на злото, може да се спасат милиони животи.

Недозволената трговија со оружје е движечката сила на граѓанските војни, придонесува за многу високи криминални ставки и ги храни арсеналите на светските најлоши терористи.⁹

⁸ Free Essay and Coursework Database, The Arms Trade, 2011

⁹ Patterns of Global Terrorism, The Illicit Arms Trade, 2010

Пазарот за *нелегална трговија со дроги* е доста раширен низ целиот свет, ова особено од причини што на него преку нелегалната трговија со се остварува промет од околу 321 милијарда долари. Илегалните дроги кои што се продаваат за високи профити вклучуваат хероин, анаболни стероиди, марихуана, ЛСД, психотропни печурки, опиум и метамфетамин.

Нелегалните дроги можат да се развијат на бројни начини. Некои, како што се опиумот и марихуаната, може да се одгледуваат додека други, како што се ЛСД, се произведуваат вештачки во лаборатории. Размерот во кој што се произведуваат овие дроги може да е мал – на пример градина во двор, или голем како што е фарма со голема мулти-хектарска површина или хангар приспособен за производство на дрога.

Луѓето кои што се вклучени во производство на нелегални дроги често доаѓаат од неколку главни групи. Први се членовите на синдикатите на организиран криминал. Организираниот криминал има предност пред другите поради нивниот организационен бекграунд и можноста да креираат економии од размер преку масивна работна сила. Синдикатите на организиран криминал исто така често имаат искуство со насилство, кое што е често несреќен нуспродукт на трговијата со дрога. Втори се фармерите без друга алтернатива. Културите со нелегални дроги се често многу попрофитабилни од легалните култури и затоа се попривлечни за фармерите. Додека владите директно не ја произведуваат дрогата, често пати службените лица се соучесници во дистрибуцијата и транспортот на овие дроги, замижувајќи заради подмитување или страв од оние кои што ги произведуваат.

Недозволената трговија со дрога¹⁰ често е преставена како високо софистицирана организација споредена со мултинационална компанија, со јасно дефинирани интереси, стратегии и цели, и со единствена организациона структура со контрола врз целиот процес.

Всушност, таканаречените картели понекогаш работат на сличен начин со големите трговски компании; индустријата со нелегална дрога оперира како комплексен синџир на мали бизниси. Различните активности се извршуваат од многу индивидуи, независни и посреднички трговци, кои што комуницираат на високо конфликтен и понекогаш хаотичен и насилен начин.

¹⁰ The Complex Chain of the Drugs Trafficking Trade, 2010

Профитабилните аспекти на производството на наркотици имаат силна привлечност и за терористите и за криминалните групи. Откако опиумот и други наркотици станаа контролирани субстанции во западниот свет во првите декади на 20тиот век, тие станаа атрактивни за организираните криминали. Сепак, тоа беше минорна активност се до 1960тите и експлозијата на потрошувачката побарувачка по пост-воената генерација. Побарувачката продолжи да расне во 1970тите и годишниот пазар за наркотици се движи во висина од стотици милијарди долари во Западниот Свет од тогаш наваму.

Трговијата која што ги крши правилата¹¹ – законите, регулативите, лиценците, даноците, ембаргата и сите процедури кои што една држава ги обезбедува за да ја организира трговијата, за да ги заштити своите граѓани, да добие приходи и да обезбеди спроведување на морални кодекси е илегална трговија. Таа вклучува набавки и продажби кои што се строго нелегални секаде или нелегални во некои земји а прифатени во други. Недозволената трговија е високо вознемирувачка, се разбира, за легитимните бизниси – освен кога не е. Како што понатаму ќе видиме, постои огромна сива област помеѓу легалните и нелегалните трансакции, сива област која што нелегалните трговци ја имаа добро искористено.

Недозволената трговија е дејност која се остварува многу долго. Почетоците на на недозволената трговија, лежат во шверцот кој се појавил во минатото и многу „пазари на крадци“ сеуште преживуваат во светските комерцијални центри. Притоа, скептиците би расправале дека бидејќи шверцот отсекогаш бил повеќе непријатност отколку зло, дека тоа е закана уз која што може да се научиме да живееме како што отсекогаш сме правеле.

Глобалните криминални активности го трансформираат меѓународниот систем, ги измиснуваат правилата, креираат нови играчи и ја реконфигурираат моќта во меѓународната политика и економија.

Недозволена трговија со цигари е глобален проблем и се верува дека цигарите се на прво место на листата на илегална трговија со легална стока во светот.¹² Продавањето на тутун на црниот пазар исто така вреди стотици милиони долари, обезбедувајќи пари за голем опсег на нелегални потфати во кои може да биде вклучен и тероризмот. Со

¹¹ Terry Gross: Tracking the World's Black Market: 'Illicit', 2010

¹² William Hoover, assistant director for field operations at the Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives (ATF) USA, 2009

понуѓување на производи од тутун со подобра цена, шверцерите стимулираат подземна економија од која што профитот може да се употреби за финансирање на нелегални активности. Овие активности вклучуваат шверцување на дроги и оружја, финансирање на тероризмот, перење на пари, итн.

Црниот пазар (по некогаш познат како подземје или црна економија) е трговија, стоки и услуги кои што не се дел од официјалната економија на една држава; овие може да се легални активности каде што не се плаќаат даноци, или илегални активности како што се трговија со дрога, трговија со оружје и проституција.

Во модерните општества, *подземната економија* покрива широк опсег на активности. Обично е помала во држави каде економската слобода е поголема, и станува прогресивно поголема во оние области каде што корупцијата, регулативата, или легалните монополи вршат рестриктивна економска активност на многу стоки, услуги или трговски групи.

И самите *пари* се тргуваат на црниот пазар. Ова се случува поради една или повеќе причини:

- Владата ја одредува локалната валута на некое арбитарно ниво со друга валута која не ја рефлектира вистинската пазарна вредност.
- Владата одредува дека е илегално граѓаните на таа земја да поседуваат поголем износ или воопшто каков било износ на странска валута.
- Владата ги оданочува размените на локалната валута со други валути, или во еден правец или двосмерно (на пример, странците се оданочуваат кога купуваат локална валута, или резидентните граѓани се оданочуваат кога купуваат странска валута.)
 - Валутата е фалсификувана
 - Валутата е добиена нелегално и треба да биде испрана пред парите да може да се стават во употреба.

Владата може официјално да го одреди курсот на размена на сопствената валута со било која странска валута – најчесто со американскиот долар. Кога тоа ќе го направи владата, често е заглавена на курс за размена кој е вештачки низок – односно курсот е испод пазарната вредност доколку валутата е слободна (неврзана за друга валута).

Трговијата со човечки суштества, посебно со жени и деца преку меѓународни граници заради сексуално искористување и принудна работа е зголемувачки криминален проблем, како и огромно повредување на човековите права. Луѓето кои ќе станат искористени од членовите на ланци со трговија со луѓе се ставаат во ситуации на злоупотреба и искористување – вклучувајќи присилена проституција, сексуално ропство, тешка работа, домашни слугинки или други форми на принуден труд, услуги или потчинувања – при што стануваат подложни на закани од насилство, силување, ќотек и екстремна суровост.

Привлечниот *пазар за дијаманти*, злато и други вредни драги камења го привлекува интересот на групите со организиран криминал и станува доминантен извор на приходи за воените господари и бунтовничките групи во области во Африка кои се богати со дијаманти и разорени од војни. Брокерите со дијаманти традиционално не се грижат за изворот на грубите дијаманти кои ги купуваат за потребите на глобалната индустрија со драги камења и накит. Нелегалната трговија со дијаманти, злато и други драги камења, генерално не смета на профитите на легитимната рударска индустрија, но ги лишува националните влади од важен приход од извозот на истите.

Шверцување преку меѓународните граници кое не е поврзано со дрога вклучува нелегален увоз и извоз на легални стоки како што се алкохол, цигари, текстил и фабрички продукти. Тоа е високо профитабилна криминална активност која што обично донесува полесни затворски казни отколку нелегалната трговија со дрога. Избегнувањето на тарифите и даноците за овие стоки може да донесе позамашни нелегални профити за криминалните организации или компаниите кои се вклучени во оваа илегална трговија често на трошок на други компании од САД, и преку неплаќање на даноци и преку намалување на пазарната цена на продажбата на легитимни стоки. Нелегалната трговија на овие производи преку меѓународните граници најмногу се случува во држави со огромни количини на комерцијална трговија, кои што помагаат да се минимизира ризикот на откривање од страна на органите за ред и мир и високите увозни такси.

Перењето на пари е процес на прикривање на пари или имот кои се стекнати по незаконски или криминален пат. Кога е имотот стекнат со извршување на кривично дело, извршителот бара начин како стекнатите пари да ги искористи без да привлече внимание на надлежните органи.

Перењето на пари има три основни фази:

Првата фаза, фаза “вложување” е кинене на директната врска помеѓу парите и незаконските активности со кои се истите стекнати. Во оваа фаза незаконски стекнатите пари се воведуваат во финансискиот систем. Средствата се уплатуваат на банкарски сметки, најчесто во вид на некоја законска уплата за која е потребно да се изврши уплата во готово.

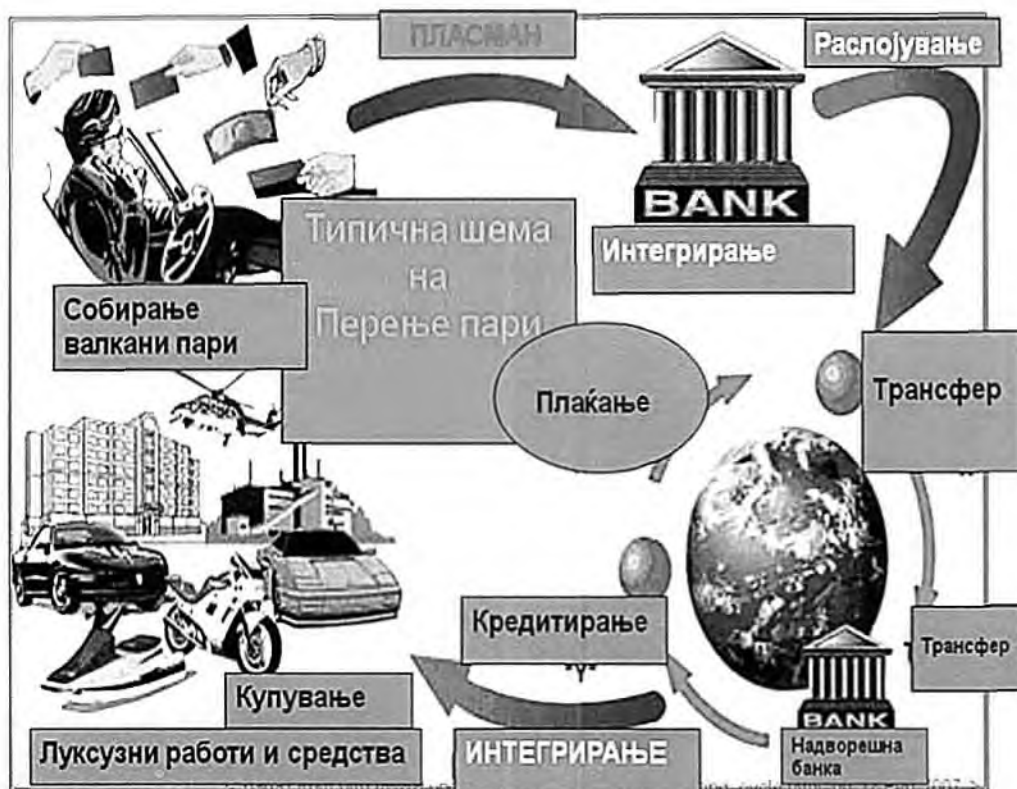
Еден од начините е формирање на фиктивно стопанско друштво кое нема многу работни активности, туку служи само за вложување на “ВАЛКАНИ” пари или на цепкање на големите суми, а потоа нивно вложување на сметки во износи кои не се сомнителни и не се предмет за пријава на надлежните органи.

Втора фаза, “раслојување” или “прикривање”. По влезот на парите во легален финансиски систем, се префрлуваат од сметката во кои се вложени на другите сметки. Главната цел на трансакцијата е прикривање на врска помеѓу парите и криминални активности од кои потекнуваат.

Трета фаза, “интеграција” е фаза во која валканите пари се појавуваат како пари добиени од легални дејствија. Една од најчестите методи на интеграцијата на валкани пари во легални финансиски текови, е купување на недвижности. Понатамошното давање недвижности под закуп е законито, а добивката, односно приходот од закупнината не е сомнителен. Еден од начините е и инвестирање во претпријатијата со лошо работење, кои потоа продолжуваат со работа, а дивидендите и директорските плати кои се исплатуваат се прикажуваат како законити приходи. Кога парите се дојдени до ова фаза, скоро е невозможно да се открие нивното незаконско потекло.

Слика број 1:

ПЕРЕЊЕ ПАРИ

2.1.4. Компјутерскиот или сајбер тероризмот

Географската неограниченост на користењето на Интернетот овозможува криминалот на овој простор да добие меѓународни или глобални димензии. Компјутерските системи можат да бидат нападнати од било кое место на светот. Организираните криминални групи можат да користат информатичка технологија за да го избегнат идентификувањето при спроведувањето на овој вид на криминал. Компјутерскиот криминал ги опфаќа традиционалните криминални активности направени врз компјутерите и новите дела кои се насочени кон користење на знаење и компјутерска технологија за да се нападат компјутерите. Една од криминалните активности насочени

кон компјутерските системи се програмите со вируси, хакирањето, односно нелегалниот пристап, компјутерските измами, пуштање на недозволен програм (порнографија), напад на компјутерските комуникации и бази на податоци и слично.

Сајбер терористите своите активности ги насочуваат кон инфраструктурата на информатичката технологија како и на информатичките системи и компјутерската инфраструктура на производството на електрична енергија, информатичките системи или компјутерските системи на владите и на главните компании.

Сајбертерористите користат информациона технологија за да напаѓаат цивили и да привлечат внимание кон нивната цел. Ова може да значи дека тие користат информациона технологија како што се компјутерските системи или телекомуникациите, како алатка за организирање на традиционален напад. Почесто, сајбертероризмот значи напад на самата информациона технологија на начин на кој што радикално ќе се прекинат мрежните услуги. На пример, сајбертерористите можат да ги оневозможат важните мрежни системи или да пробијат во мрежите во кои што има осетливи финансиски информации.

2.1.5. Промените на климата

Промените на климата можат да имаат индиректни негативни ефекти врз глобалната безбедност, пред сè предизвикувајќи штети на индивидуалната или колективната економија, да влијае на здравјето на луѓето и животните, да ги намали можностите за снабдување со свежа вода и храна, да предизвика болести и да ја уништи инфраструктурата и слично.

Промените на климата се реални и тие се случуваат секој ден секаде во светот, а настануваат како екстремни примери на поплави, неконтроливи пожари силни земјотерси, силни ветрови и големи бранови (цунами, тејфуни) и слично. За климатските промени може да се истакне следново:¹³

- Климата влијае секојдневно врз животот на луѓето, врз тоа што јадат и каде живеат,
- Промените на климата стануваат се поевидентни секојден,

¹³Climate Security Report: Part One Climate Change and Security, American Security Project, Washington DC 2005

- Промените на климата влијаат различно во различни региони и на различен начин,
- Промените на климата, безбедноста на храната и водата и заразните болести се пример за нетрадиционални зазкани по безбедноста,
- Промената на климата е закана за глобалната безбедност бидејќи таа предизвикува повреда на инфраструктурата, земјоделството, енергијата и на другите економски фактори.

Промените на климата ги засилуваат регионалните и локалните тензии ко се нарекуваат „жешки зони“ низ светот. Во овие региони, влијанието на промените во климата влијаат како поттикнувач на нестабилноста мултиплицирајќи ги проблемите како што се недостаток на вода, немање на храна и пренаселеност. Промените на климата исто така, гледано од аспект на геополитичките последици имаат влијание врз локалните политички, социјални и економски услови и бараат преземање активности за заштита и спасување. Промените на климата може да ги дестабилизираат крвките влади, да ги засилат постојните тензии и да доведат до појава на екстеремизам.

2.2. Регионални безбедносни ризици

Глобализацијата, новопојавените безбедносни предизвици, изворите за нестабилност и потенцијалните конфликти, заедно со постоечките закани и предизвици, придонесуваат за непредвидливоста на безбедносното опкружување на Евроатлантската област, вклучително и Регионот на Југоисточна Европа. Земјите од Регионот, имаат се уште незавршени работи, кои се поврзани со актуелни безбедносни предизвици, а на кои треба да им се посвети поголемо внимание како:

- Стабилноста,
- Помирувањето,
- Надминување на национализмот и нетолеранцијата и промовирањето на меѓусебното разбирање и политичкиот дијалог,
- Владеење на правото и
- Почитувањето на малцинските и човековите права.

2.2.1. Безбедносни ризици на Балканот

Дел од безбедносните предизвици со кои се среќава регионот на Југоисточна европа, посебно Балканот, произлегуваат од процесите на транзиција, од забавениот економски развој, и од присуството на одредени девијантни појави како што се: организираниот криминал, коруптивното однесување, трговијата со луѓе, со наркотици и со оружје и друго.

Балканот познат по своите специфики секогаш се соочува со безбедносни предизвици. Регионот, историски е познат како извор на војни, кризи и етнички нестабилности. Без оглед на развојот и позитивните трендови во Балканскиот регион, Западен Балкан и покрај желбите на земјите за евроатлански интеграции, се соочува со заеднички безбедносни предизвици кои можат да ја загрозат безбедноста на регионот. Тие предизвици и закани произлегуваат од:

- Кривкиот доплитички развој,
- Економските и социјалните проблеми,
- Сепаратизмот и недостатокот на доверба меѓу етничките групи,
- Верското неподнесување,
- Постојењето на организираниот криминал и неговите тенденции на проширување во регионот и пошироко,
- Постојењето на големи количини на оружје, експлозиви и муниција кои се привлечни за екстремистичките групи,
- Влијанието на економската криза.

За време на 1990тите, на Балканот,¹⁴ религиозните и етничките војни (во Босна и Херцеговина и во Косово) и политичката нестабилност (карактеризирана со подржување на десничарскиот национализам и целта за самоопределување) понуди услови и територии за инфилтрирање на терористички групации во овој регион.

Балканот е хетероген регион во кој што на релативно мала територија се собрани широк опсег на националности, култури и религии. Хармонизирањето и одржувањето на

¹⁴ Teodora Popescu:., "Tackling Terrorism in the Balkans", 2010

рамнотежата помеѓу нив беше и се уште е тешка задача, донесувајќи значајна политичко, социјално и економско влијание не само на секоја индивидуална држава туку и на регионот како целост. Интензивниот процес на развој и ширење на економските, технолошките, културните, политичките и воените промени, обично идентификувани како глобализација поттикна бумеранг ефект врз безбедносните предизвици и на национално и на меѓународно ниво. Притоа, државите сами по себе не можат повеќе да се справуваат со сите безбедносни предизвици, туку подобро може да ги исполнат своите безбедносни потреби само со регионална дури и меѓународна рамка на кооперација.

Терористичките активности генерираат политички предизвици и нестабилност и ја поткопуваат довербата во општеството и во легитимните влади. Ова може да се влоши со врските помеѓу локалните екстремисти и меѓународните терористи и радикалните фундаменталистички групи, како и со обиди да се употреби регионот како транзитен коридор за мисии во трети држави, како и проширување на врските со организираниот криминал како значаен извор на финансирање.

Иако Балканот, споредено со Блискиот Исток и со Јужна Азија не се смета за клучен регион кој што засолнува терористи или ги помага со финансии, областа може да игра секундарна улога, како транзитна област за терористи како и за воспоставување на цепни зони за тренинг или за одмор и обновување на силите.

Државите во регионот се наоѓаат на различно економско, политичко и социјално ниво. Слабите политички и безбедносни институции, политичката нестабилност и сиромаштијата нудат плодна земја за терористичките групи. Дополнително, некои од државите се погодени од продорен организиран криминал, станувајќи ранливи, и со тоа се ограничува степенот на употреба на сила, односно интервенција на државно ниво.

Балканот има голема бројка на староседелска Муслиманска популација, посебно во Босна и Херцеговина, Албанија, Косово и Македонија. И покрај ова, големото ниво на сиромаштија воопшто не привлече прилив на нови Муслимани, како што беше случај со Западна Европа. Дополнителни, најголем дел од нив се гледаат себеси како дел од Европа, спремни да ги прифатат Европските вредности и норми и да ги променат субјективните перцепции кои што предизвикуваат судир помеѓу Христијанството и Исламот. Мустафа Цериќ, Босанскиот реис-ул-улема и поранешен имам на Босанските Муслимани во Чикаго, објави дека Босанскиот Ислам е длабоко ориентиран кон Западната цивилизација.

Тероризмот во Западниот Балкан не е непознат феномен.¹⁵ Истакнати жртви ја обележаа историјата на тероризам во овој регион: Војводата Франц Фердинанд во 1914; Генералот Александар Протогеров во 1928; Историчарот Милан Суфлај во 1931; Директорот на агенцијата Југопрес, Тони Шлегел во 1929; Кралот на Југославија Александар Караџорџевиќ, заедно со францускиот министер Луј Барту во 1934.

За време на дваесеттиот век терористичките закани за Балканот се карактеризирани примарно како националистички цели и целни региони. Исто така за време на конфликтите во 1990тите, тероризмот не беше „извезен“ надвор од регионот, како што постоеше страв кај некои од државите во Западна Европа.

Сепак, војните кои што избија во 1990тите во Западен Балкан го направија регионот плодна почва за „увоз“ на странски тероризам. Овие групи го искористија безбедносниот дефицит и консеквентната политичка, економска и социјална нестабилност кои што го направија регионот привлечна област, во дворот на Европа, за основање на тренинг и регрутни кампови.

Една од примарните задачи и должности, пред сè, на секоја држава на Балканот е да воспостави силен и сеопфатен безбедносен систем кој ќе може да биде целосно функционален и ефикасен, независно од видот и степенот на закани. Наедно, тој систем мора да биде достаточо флексибилен и кооперативен за секаков облик на соработка и дејство со друг таков систем, оти јасно е дека предизвиците со кои се соочуваме денес не секогаш имаат национален предзнак, односно проблемите што можат да се испречат пред нас подеднакво може да ги чувствуваме сите ние во еден поширок регион.

2.2.2. Безбедносни ризици за Република Македонија

Република Македонија не е соочена со директна (конвенционална) закана за нејзината безбедност, и има потенцијали, полн политички и национален консензус и безбедносни инструменти за прилагодување и одговор по безбедносните предизвици и во тој контекст активно да придонесува во рамки на колективните напори за справување со современите предизвици, закани и ризици.

¹⁵ Fabrizio W. Lucioli: „International Terrorism and the Stability of the Western BALKAN“, 10th International Conference of the Albanian Atlantic Association, Tirana, 2005.

Како закани и предизвици по безбедноста на Република Македонија може да се издвојат:¹⁶

Тероризмот (постојана реална и сериозна закана со која се загрозуваат мирот и безбедноста и интересите на земјата и светот);

- Регионални конфликти и кризи;
- Внатрешните економскосоцијални проблеми, економски криминал, сиромаштија, невработеност, даночна евазија и несредена бизнис клима;
- Транснационалниот организиран криминал во сите форми, корупцијата и злоупотребата на стратегиските материјали и технологиите со двоенаменска употреба;
- Пролиферација и употреба на оружјето за масовно уништување; претставува закана на глобално ниво со најголеми последици и штетни ефекти;
- Манифестации на радикален национализам, на верска нетрпеливост и екстремизам и поседување големи количини нелегално мало и лесно оружје;
- Недозволен активности на странски специјални и разузнувачки служби;
- Компјутерски криминал и загрозување на информатичките системи и технологии;
- Природни непогоди, индустриски несреќи, техничко-технолошки катастрофи и масовни епидемии;
- Деградација и уништување на животната средина и еколошките потенцијали,
- Внатрешни економско – социјални проблеми, економски криминал, сиромаштија, невработеност.

Некои безбедносни предизвици, ризици и закани не може да се идентификуваат како директни закани по националната безбедност, туку почесто тие се гледаат и идентификуваат како закани по економскиот просперитет и квалитетот на животот на луѓето. Денешниот современ свет, се карактеризира со брзи, комплексни и динамични промени и се соочува со нови асиметрични закани и ризици кои се во пораст.

¹⁶ Стратегија за одбрана на Република Македонија, Ал. Весник на РМ број 30/2010

3. Менаџирање со безбедносните ризици

Човештвото отсекогаш живеело и ќе живее во присуство на најразлични извори на небезбедност, опасностите што го опкружуваат постојано се менуваат и за жал предизвикуваат сè поголеми страдања, последици и штети. Се позасилени се нетрадиционалните видови и форми на ризици, како што се тероризам од светски размери, трговијата со дрога, оружје и луѓе, опасности од употреба на оружје за масовно уништување, инфективни болести и епидемии од поголем обем, невработеност, сиромаштија, последици од глобалните климатски промени, елементарни непогоди и катастрофи од природни феномени, деградација на животната средина, техничко-технолошки хаварији и друго. Основна нивна карактеристика е тоа што тие не познаваат државни граници и имаат глобални влијанија. Заедничка обврска на земјите во светот е што подобро да се запознаат ризиците и подготвено да се соочиме и справуваат со нив.

Современите ризици претставуваат сериозна закана за безбедноста на сите земји во светот, а во тие рамки за НАТО и на земјите членки. Глобалните закани не познаваат граници, нити националности или региони ги загрозуваат сите членки ма меѓународната заедница, поради што тие морат да се борат против нив заеднички. Борбата против современите ризици по глобалната безбедност опфаќа активности со кои се обезбедува поголема свесност за опасностите што ги носат ризиците, подготвување и развивање на соодветни способности и засилување на ангажираноста на сите земји и учесници во надминувањето на евентуалните закани и отстранување на последиците од нив ако веќе се случиле. Мултинационалната природа на современите безбедносни ризици бара преземање на поклитички, оперативни, концептуални, воени, технолошки и научни сили со цел успешно да се дејствува за тие да бидат откриени, спречени или да се отстранат евентуалните последици од нивното настанување.

Светските организации и државите поединечно, вложуваат максимални напори за намалување на безбедносните ризици и јакнење на капацитетите и способностите за справување со нив и последиците што настануваат во вид на различни кризи и кризни состојби, како и отстранување на предизвиканите последици. Ова е т.н. менаџмент со безбедносните предизвици.

Менаџментот или управувањето со безбедносните ризици, претставува комплекс на преземени мерки и активности, од превентивен и реактивен карактер, со кои се настојува да се елиминираат или да се сведат на минимум или во толерантни рамки сите извори на загрозување по безбедноста на граѓаните. Во најширока смисла на зборот, основна задача на менаџмент со безбедносните ризици е одговор, управување со појавите, односно ризиците и опасностите кои можат да предизвикаат настанување на криза или поширока кризна состојба. Концепциската и нормативната основа при определувањето на задачите на менаџмент со безбедносните ризици тргнува од актуелните ризици и опасности, кои по својата природа се непредвидливи, нивните појавни облици се тешко препознатливи, а последиците кои ги предизвикуваат се големи. Во градењето на капацитетите на менаџментот со безбедносните ризици и неговите механизми и способности за да се одговори на современите ризици и опасности, основното внимание се посветува на следните елементи:

- Навремена идентификација и процена на веројатноста и интензитетот на потенцијалните ризици и опасности кои можат да ги загрозат граѓаните и виталните вредности на земјите во светот;
- Нагласеност на превентивната функција и преземање мерки за намалување на силата на идентификуваните ризици од страна на надлежните институции;
- Планирање и преземање на сеопфатни мерки за подготвеност кои ќе се спроведуваат во високо координиран и организиран процес, воден од надлежен орган;
- Нагласеност од потребата за високо ниво на меѓународна соработка во сите фази на справувањето со опасностите од безбедносните ризици;
- Рационалност и ефикасност во искористувањето на ресурсите и капацитетите.

Во основа, менаџментот со безбедносните ризици претставува нов безбедносен концепт и поинаков приод во процесот на справувањето со нив. Имајќи ја предвид состојбата на целосно различната природа на ризиците со кои денес сè почесто се соочува светот, менаџментот со безбедносните ризици се заснова врз принципите колективните безбедносни системи во рамките на ООН, ЕУ и НАТО.

Основите за менаџмент се дадени во актите и прописите на меѓународното право. Меѓународното право¹⁷ ги дефинира поимите и ги применува нормите за да се спречат поединечните насилнички акти со кои се загрозува безбедноста и основните вредности на повеќе од една земја. Со меѓународното право се определени мерила врз основа на кои се одредува кои акти се насилнички и се создаваат инструменти како рамка за соработка меѓу државите со цел насилниците да бидат откриени, оптужени и казнети. Менаџментот со безбедносните ризици значи преземање одбранбени мерки за да се намали повредливоста на луѓето и на средствата и да не се дозволат да се создаваат услови за нивно настанување и за отстранување на последиците доколку настанат.

3.1. Основи претпоставки за менаџмент со безбедносните ризици

Менаџментот со глобалните ризици е мошне комплексна, долготрајна, со брзи пресврти, непредвидлива, неизвесна и често пати со променлив успех активност. Таа секогаш неминовно започнува со разузнавачките активности на разузнавачките служби (воени и цивилни) кои треба да ги откријат намерите за извршување определени активности кои ги загрозуваат глобалните безбедносни интереси уште во фазата на нивното планирање, односно пред да дојде до реализација.

Менаџирањето со безбедносните ризици подразбира преземање акции за откривање, уништување и растурање на мрежата за извршителите на ризиците со кои се загрозува безбедноста на глобално ниво и на ниво на секоја земја преку:¹⁸

- Изведување оперативни разузнавачки активности,
- Воспоставување правна регулатива
- Создавање капацитети за борба против носителите на активности со кои се загрозува безбедноста.

¹⁷ Đurić-Atanasievski Kscnija: "Uloga međunarodnog prava u suzbijanju terorizma", Srpska politička misao, 2008,

¹⁸ Rob Stapleton: „U.S. Efforts to Combat Terrorist Financing“, U.S. Department of State ,2009

3.1.1. Разузнавањето како основа за менаџментот со безбедносните ризици

Огромно е значењето на разузнавањето¹⁹ во прибирање информации за да се изгради стратегија за заштита од извршувањето на определени активности како на пример, терористички активности или пак определен меѓународен криминал. Сепак, ниту еден друг метод не е поважен во превенцијата, попречувањето и реагирањето на извршувањето активностите насочени кон нарушување на безбедноста на некоја или повеќе земји во светот.

Неопходно е секоја држава, особено оние што во голема мера се загрозувани од ризици со кои се загрозува безбедноста на земјата, да ги елиминираат сите бариери кон агресивно прибирање информации за ризичните безбедносни ризици. Во иднина, подинамично ќе треба да се охрабрува регрутирањето нови тајни извори на информации за носителите на активности кои ја нарушуваат безбедноста и за нивните организации, посебно да се изврши инфилтрација во „срцето“ на најопасните носители. Информациите добиени „однатре“ претставуваат клуч за спречување на активностите. Во работата на разузнавачките служби, секогаш важи максимата „целта ги оправдува средствата“, а во тој контекст е „дозволено“ и регрутирање суштествени информатори, макар што е понекогаш опасно.

Прибирањето на разузнавачките информации мора да биде континуиран процес, а не нешто што се прави инцидентно само откако ќе се изврши некој терористички напад.

Навременото прибирање, анализа и пренесување на информациите укажува на степенот на опасноста што неизбежно ќе резултира со избор на соодветен степен на заштита за да не дојде до реализација на некоја активност со која се загрозува безбедноста. Разузнавачките и безбедносните служби треба да бидат способни навреме да ги приоритизираат, приберат и да ги разберат (сфатат) сите информации до кои имаат пристап.

¹⁹ Обработка според Митко Котовчевски: Разузнавањето златен клуч во борбата против тероризмот, 2009

Слика број 2:

Извори на информации

Денес кога сите располагаат со модерна компјутерска и комуникациска технологија, службите треба да дојдат до определени шифрирани фајлови во кои има доволен број информации за да се спречи настанувањето на некој безбедносен ризик. За да се откријат релевантните информации во морето фајлови меморирани во компјутерите, потребно е да се преработи огромен број информации, да се дешифрираат, преведат, да се открие смислата на специфичните форми на конверзација со употреба на зборови-шифри. Сè додека податоците не се искристализираат на официјалниот јазик на конкретната држава, речиси е неверојатно и невозможно да се определи дали тие информации се релевантни за откривање на планираните акции.

Денес разузнавачките служби се повеќе го прошируваат овој спектар на активности и на дејствување во предвидување на иднината, во сверата на пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, против меѓународниот организиран криминал и што е

најзначајно, против сите видови современ тероризам. Генезата на главните функции на разузнавачките служби се движи во насока од прибирање информации за „владетелите“, до прибирање информации за помош при успешното управување на државата. Благовремената и соодветна информација има пресудна и решавачка улога за успешно водење на сите витални државни функции, а во тој контекст и за целосно и ефикасно зачувување на нејзината национална безбедност. Едноставно не е можно беспрекорно и успешно функционирање на современите држави без постоење и дејствување на респективни и ефикасни разузнавачки служби. Тие се првата линија на браникот на одбраната на државата и на сите нејзини витални вредности. Секоја современа држава (нејзиното водство), која ќе го потцени нивното значење во системот нанационална безбедност, може да ги доведе во прашање дури и сопствениот државен и национален опстанок, а посебно хуманата безбедност на своите граѓани.

Примарна цел на секоја разузнавачка служба претставува превентивното делување. Успешноста на превентивната функција зависи од способноста за континуирано делување и солидно познавање на одделните безбедносни ризици, за точната природа на плановите и целите што се сака со нив да се постигнат, политичка, економска и психолошка мотивираност на извршителите, врските со меѓународни организации и институции и слично.

Разузнавачките надлежности во национални рамки треба да бидат прецизно дефинирани со цел да се избегне ривалството со другите безбедносни служби како и подвоеноста со другите регионални полициски сили. Разузнавачките податоци претставуваат продукт кој се добива преку собирање, проценка, анализа, обединување и толкување на сите достапни информации. Разузнавачките податоци кои мораат да бидат „директно или потенцијално важни“ претставуваат основа и за понатамошното планирање на активностите за заштита од безбедносните ризици..

Слика број 3:

Извор: Law Enforcement Intelligence Defined, Copyright © 1999 by David L. Carter

Како дел од напорите за борба против перењето пари и финансирањето на тероризмот, некои држави имаат формирано агенции за анализирање на информации обезбедени од тајни извори и лица. Овие единици се наречени Финансиски разузнавачки единици.

Најголем дел од против терористичките стратегии вклучуваат зголемување на основната полиција и на домашното разузнавање. Централните активности се традиционални: престретнување на комуникации и лоцирање на личностите. Сепак, новата технологија го прошири опсегот на воените и полициските операции. Домашното разузнавање често е насочено кон специфични групи дефинирани врз основа на потекло

или религија, што е случај на политичка контраверзија. Масовното разузнавање на една цела популација го покренува прашањето за граѓанска слобода.

3.1.2. Прописи за менаџирање со безбедносните ризици

По настаните на 11 септември 2001 година САД презедоа низ мерки за борба против извршувањето ризични финансиски трансакции. Тие се пред се насочени кон пресекување на тековите на финансирањето на насилството, преземање мерки против перењето пари, гонење на поединци и групи, а не само организации кои го поддржуваат и финансираат насилството, градење пристап кон следење на тековите на парите, формирање на специјализирани сили за борба против перењето на пари и финансирањето на тероризмот.

САД во 2001 година го донесоа, т.н. ПАТРИОТ АКТ - USA PATRIOT Act²⁰ – со кој се прават напори за да се обедини и засили Америка со обезбедување на соодветни средства неопходни за да се пресече и спречи насилството. Со овој акт значително се намалуваат законските ограничувања и се засилуваат овластувањата и начините на засилување на силите и средствата и агенциите во врска со контролата на телефоните, емаил комуникациите, медицината, финансирањето и другите активности, се засилува контролата на странското разузнавање во Америка, се регулираат финансиските трансакции, особено тие кои ги извршуват странски државјани и ентитети, засилена е контролата на границите и работењето со емигрантите од кои се очекува да извршат терористички активности.

Третиот дел од овој акт со наслов „Интернационално перење пари и финансиски антитероризам“ се однесува на намерите за олеснување на превенцијата, откривањето и кривичното гонење на меѓународното перење на пари и финансирањето на тероризмот. Актот е поделен во три дела од кои:

- Првиот се однесува на зајакнување на правилата на банкарското работење против перењето пари, во прв ред на интернационално ниво,

²⁰ USA PATRIOT Act, Act of the U.S. Congress signed into law by President George W. Bush on October 26, 2001.

- Вториот дел се однесува на унапредувањето на комуникациите меѓу правно зајакнатите агенции и финансиските институции во насока на подготвување и доставување извештаи за финансиските текови,

- Третиот дел се однесува на трговијата и борбата против недоволната трговија со девизи.

Актот исто така предвидува и санкции против корупцијата во извршувањето на професионалните обврски на лицата кои работат во сферата на финансиските трансакции.

Со актот се обезбедува:

- Зајакнување на сојузните прописи и разузнавањето со големо овластување врз контролата на комуникациите,

- Поголема моќ на секретарот за финансии во делот на регулирањето на банките и нивната превенција да не бидат користени за перење на странски пари,

- Создавање услови за многу тешко влегување на терористите од странство во САД,

- Дефинирање на нови криминални активности и казни за терористичките активности.

Главните делови на менаџментот со безбедносните ризици опфаќа:

- Преземање на средства и овластување на опструкција,

- Правни казни против индивидуи, организации кои што се инволвирани во финансирање на тероризмот,

- Усвојување на идентификациони програми за клиенти и стандардни процедури за чување на податоци од страна на финансиските институции/агенции,

- Пријавување на сомнителна финансиска активност од страна на индивидуи и институции,

- Мерки против перење на пари,

- Градење на капацитети и координативни механизми помеѓу сите вклучени агенции,

- Меѓународна соработка.

3.1.3. Сили за борба против безбедносните ризици

Борбата против заканите од безбедносните ризици е пракса, тактика, техники и стратегии кои што владите, војските, полициите и корпорациите ги преземаат за да се заштитат и да возвратат на терористичките закани или акти.

Борбата против безбедносните закани е еден од најголемите предизвици со кој се среќаваат државите денес. Безбедносните закани, во основа, се комбинација на финансиска моќ на организираниот криминал и методологијата на тероризмот за да се спроведе опасната идеологија со помош на финансирањето на организационата моќ на терористичките организации.

Силите за борба против безбедносните закани имаат за цел да помогнат во откривањето на оперативните, правните и структурните аспекти на соработката против криминалот и тероризмот, да создадат врски и доверба меѓу истражувачите.

Подготвувањето на план за борба против безбедносните закани ги вклучува сите сегменти на едно општество и многу владини агенции. При справувањето со носители на активности со кои се загрозува безбедноста, водечката одговорност е обично на национално ниво. Бидејќи суштината на безбедносните закани е со употреба на пропаганда и индоктринација да се остварат целите, мора да се има разбирање за нивниот профил и функции.

Борбата против безбедносните закани мора да вклучува дипломатија, разузнавање, безбедност и полициски сили, царина и емиграциони организации, транспорт, правосудство и финансиска експертиза. Сите овие активности мора да функционираат заедно за да се:

- Идентификуваат и апсење на носителите на активностите со кои се загрозува безбедноста,;
- Сопрат нивните операции;
- Заштитат и одбранат луѓето, општествата и економиите од ваквите дејства;
- Ублажат ефектите од било каков напад.

Сите домашни и меѓународни напори мора да се добро организирани и да се раководат спрема законите. Преземените мерки мора да се во согласност со

меѓународното право, посебно човечките права, хуманитарното право и правото на бегалци.

Организацијата на обединетите нации игра мошне важна улога во борбата против заканите со кои се загрозува глобалната безбедност, а во тие рамки посебно на тероризмот. За успешно водење на таа борба, донесена е Глобална стратегија за борба против тероризмот - **UN Global Counter-Terrorism Strategy** и се формирани Глобални сили за спроведување на борбата против тероризмот - **UN Counter-Terrorism Implementation Task Force (CTITF)**²¹.

Стратегијата на Обединетите нации за борба против тероризмот се потпира на четири главни столба:

- Создавање услови за одговор на тероризмот,
- Превенција и борба против тероризмот,
- Создавање на државни капацитети за превенција и борба против тероризмот и засилувањена улогата на системот на ООН во тој однос,
- Почитување на човековите права за сите и владеење на правото како основа за борба против тероризмот.

Силите за борба против тероризмот се формирани од Генералниот секретар во 2005 година со цел да се обезбеди координација и поврзаност на напорите на Системот на ООН. Тие се состојат од 30 ентитети од Системот на ООН и Интерпол и работат во рамките на нивниот мандат.

Безбедносните закани, а во тие рамки тероризмот се универзално зло кое не познава граници, националности или религии. Тие се предизвик за целокупната меѓународна заедница која за да се справи со нив мора да дејствува заеднички. НАТО²² дава придонес во меѓународната борба против безбедносните закани во координација со принципите на ООН и меѓународното право, вклучувајќи го и меѓународното хуманитарно право и човековите права.

²¹ Countering Terrorist Use of the Internet – a perspective from the United Nations, November 2010

²² NATO and the fight against terrorism, Материјали, 2010

Повеќеслојната природа на безбедносните закани е основата врз која НАТО се ангажира во многубројни иницијативи - политички, оперативни, концепциски, воени, технолошки, научни и економски со цел тие активности да ги насочи против овие закани.

Ангажирањето на НАТО во борбата против тероризмот се врши врз основа на обезбедени податоци и информации кои до НАТО пристигнуваат по однапред утврдена процедура и постапки за обработка и доставување до носителите на одлуките (командите).

Слика број 4:

Извор: Johan A. Goossens, „Supreme Allied Commander Transformation“ April 2008, C4 Technology Coordination Branch

Алијансата го дава придонесот со голем број на средства за борба против безбедносните ризици. *Прво* НАТО како Трансатлантски консултантски форум, е оспособен да ги трансформира дискусиите во колективни одлуки. *Второ*, НАТО има воени способности кои и стојат на располагање на алијансата. *Трето*, НАТО е дел од многу голема мрежа на партнерство во кое се вклучени земји и меѓународни организации.

На крајот, НАТО води бројни операции кои се во директни или индиректна врска со борбата против безбедносните ризици. Акциите на НАТО во борбата против безбедносните ризици, односно тероризмот треба:²³

- Да имат правна основа и целосна потврда од ООН и другите релевантни меѓународни норми, вклучувајќи и тие кои се однесуваат на човековите права и хуманитарни потреби,
- Да одврати, одбрани да уништи и да заштити од терористички напади или закани од напад директно насочен од надвор кон населението, територии, инфраструктура и сили на било која земја членка на НАТО, вклучувајќи и борба против тие терористи кои го напаѓаат него,
- Да работи на принципот од случај до случај, ако се бара поддршка на напорите на меѓународната заедница во борбата против тероризмот,
- Да обезбеди помош на националните власти во справувањето со последиците од терористичките напади, особено во нападите во кои е употребено хемиско, биолошко и нуклеарно оружје,
- Да работи со убедување дека тоа е пред се, одбрана од терористички напади или превенција да не дојде до определени несакани последици.

3.2. Основни карактеристики на менаџирањето со безбедносните ризици

Менаџментот со безбедносните ризици²⁴ претставува процес на систематско, аналитичко на разгледување на веројатноста дека некоја закана ќе ги повреди средствата или луѓето и за идентификување на акциите кои ќе го намалат ризикот и ќе ги ублажат последиците од некој напад или настан. Кога се размислува за безбедносните ризици, тогаш мора да се земат предвид некои основни елементи кои треба да се проценат. Тие елементи можат да бидат:

- Кој е ризикот или заканата,

²³NATO's military concept for defence against terrorism, 2005

²⁴ Обработка според: Pul Rosenzweig, Alane Kochems: Risk Assessment and Risk Management: Necessary Tools for Homeland Security, Backgrounder #1889 on Department of Homeland Security, October 25, 2005

- Што треба да се заштити,
- Што е критично,
- Што или кои се потенцијалните носители на заканата,
- Кои се нивните намери,
- Какви се нивните вистински способности,
- Каде и кои се слабите страни,
- Кои се опциите за елиминирање или ублажување на слабите страни.

Проценката на еден веројатен напад опфаќа повеќе одделни активности. Најпрво се прави кусорочна процена на заканите (заснованост, спроведливост анализа на намерите на непријателот), потоа одговор на прашањето што се знае и која е веројатноста да се остварат активности против определени поединци, средства, локации или функции.

Проценката на успехот или неуспехот може да се добие со одговорот на прашањето за тоа кои се слабостите на тој што би бил нападнат и како можат да се ублажат или отстранат. Тоа значи да се идентификуваат слабостите на инфраструктурата, системите или процесите кои би биле предмет на напад и кои се опциите за намалување на идентификуваните слабости и како ако е можно да се елиминираат.

Факторот на последиците е елемент на процена ако се остварат целите на напаѓачот. Неговите цели можат да бидат убиства на поединци, предизвикување на социјална и економска нестабилност, и психолошки ефекти. Мора да се има предвид дека сите последици не е можно да се пресретнат.

Менаџментот со безбедносните ризици може да се спроведува само ако се располага со соодветни информации. Доколку вистинските луѓе ги имаат вистинските информации, во вистинска форма, менаџментот со безбедносните ризици може да биде ефикасен и ефективен. За да се добијат ефективни проценки, неопходно е да се проценат што е можно поголем број на релевантни и достапни податоци. Размената на информациите треба да се остварува во рамки на коректна постапка. Менаџментот со безбедносните ризици се остварува во рамките на можностите и веројатностите. Секоја анализа ќе биде добра ако се располага со добри информации

Менаџментот со безбедносните ризици се состои од следниве постапки:

- Идентификување и опишување на карактеристиките на заканите по безбедноста,
- Процена на повредливоста на безбедноста од одделните безбедносни закани,
- Определување на ризикот – процена на очекуваното влијание и последици на одделните видови напади на луѓето, средствата, или инфраструктурата,
- Идентификување на начините за намалување на безбедносните ризици,
- Определување на приоритет во преземањето на мерки за намалување или елиминирање на безбедносните ризици.

Системот за менаџмент со безбедносните ризици обезбедува структурирани сили за идентификување на политичките, воените и цивилните мерки што треба да се спроведат како одговор за заштита од ризиците и за намалување или отстранување на последиците од остварените активности на одредените безбедносни ризици. Системот обезбедува збир на разни опции и мерки со помош на кои ќе се менаџира и ќе се одговори на безбедносните закани. Безбедносните ризици, односно терористичките напади се случуваат според некоја наредба, во било кое време и со било кои средства, ако на пример бомби, пожари дури и биолошко и хемиско оружје. Треба да се истакне дека не се може да се заштити, насоченоста на заштитата треба да биде кон заштита на критичната инфраструктура како што се транспортните системи, електроенергетските системи, складиштата за нафта, системите за снабдување со вода и слично.

3.3. Форми на менаџирање со безбедносните ризици

Во борбата против заканите од ризиците со кои се загрозува глобалната безбедност мошне значајна улога има НАТО.²⁵ НАТО води голем број на операции кои ја поддржуваат борбата против заканите од безбедносните ризици, а пред сè против тероризмот. НАТО

²⁵ NATO A – Z, Countering terrorism, 2013

обезбедува помош и во обезбедувањето на значајните јавни објекти и во менаџирањето на отстранувањето на последици од евентуално настанатите напади.

Менаџирањето со безбедносните ризици НАТО го остварува низ следниве форми:

Спроведување на операции на **набљудување на морето** - Operation Active Endeavour (ОАЕ) кое го вршат поморските сили со цел да детектираат, одвратат и да се заштитат од евентуален терористички напад на Медитеранот. Тоа се врши со контролирање, патролирање, придружување и усогласување на утоварувањето.

Менаџирањето со последиците опфаќа мерки на реакција за да се ублажат деструктивните ефекти од терористичките напади, инцидентите и природните несреќи. Активностите на ова подрачје се однесуваат на заштитата на населението и критичната инфраструктура. НАТО ги поддржува земјите на неколку начини, пред сè како форум каде планирањето за справување со последиците од нападите се координира меѓу земјите и се унапредува подготвеноста за справување со кризи.

НАТО го поддржува *развојот на способности и иновативна технологија* која е специјално наменета за борба против тероризмот. Целта е да се заштитат единиците на вооружените сили, цивилите и клучната инфраструктура од напади подготвени од терористите со примена на импровизирани експлозивни направи, напади со ракети врз авиони, хеликоптери и потенцијално користење на оружје за масовно уништување.

НАТО преку *програмата за работа за одбрана од тероризам* обезбедува технолошки решенија за ублажување на ефектите на терористичките напади. Оваа програма се реализира од земјите членки и партнери на НАТО со нивна меѓусебна поддршка и од телата на НАТО, а се користи нова или прилагодена технологија или методи за откривање, уништување и осетување на асиметричните закани. Тоа се остварува со менаџирање на инциденти, заштита/преживување на сили и агажирање на мрежи.

НАТО дава најголем приоритет на *спречувањето на пролиферација на оружје за масовно уништување* и одбрана од хемиски, биолошки, радиоактивни и нуклеарни закани и несреќи. Алијансата е определена да обезбеди високо ниво на неопходни способности за откривање и одбрана од било која закана по безбедноста на населението и закани од хемиското, биолошкото, радиоактивното и нуклеарното оружје.

Во борбата против тероризмот НАТО не дејствува сам, туку тој соработува со партнерите ширум светот. НАТО во оваа борба соработува и со други меѓународни организации како што се ООН, Европската унија, ОБСЕ. Во соработката со ООН во борбата против тероризмот НАТО непосредно соработува со Комитетот на ООН за борба против тероризмот и со силите за спроведување на борбата против тероризмот.

ВТОР ДЕЛ СОРАБОТКАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО НАТО

1. Карактеристики и цели на безбедносните сојузи

Сојузите се еден од најстарите форми на меѓународна соработка проектирани истовремено и за напад и за одбрана против заеднички надворешен или внатрешен противник. Сојузот ја зголемува свесноста на членките од постоење на закана насочена против нив со што може да ги влоши тензиите и да ја продлабочи линијата на поделеност.

Сојузот ја намалува веројатноста од војна меѓу своите членки со:

- промовирање на доверба,
- одбегнување на расправи,
- меѓусебно решавање на проблемите и
- соработка не само на безбедносен план, туку и во други не безбедносни области.

Основната цел со која се формираат безбедносните сојузи е одбраната на земјите членки од евентуален напад од некоја друга земаја или земји, да се спречи војна, како и да се одржува мирот.

НАТО сојузот, формиран во 1949 година со Вашингтонскиот договор, е безбедносен сојуз или алијанса која денес се состои од 28 земји од Северна Америка и Европа со основна цел да ја штити слободата и безбедноста на алијансата со политички и воени средства. НАТО како сојуз е главен безбедносен инструмент на трансатлантската заедница и израз на нејзините демократски вредности. Тоа практично значи дека преку него постојано се поврзува безбедноста на Северна Америка и Европа. Проширувањето на НАТО ја остварува целта на Соединетите Американски Држави за цела, слободна и во мир Европа.

1.2. Развојот на НАТО од 1999 до 2013 година

После распадот на СССР и Варшавскиот пакт се смени безбедносното опкружување на Европа, а сепак останаа во видоизменета форма. Тоа бараше да се изнајдат нови форми на политичка и воена соработка за да се сочува мирот и стабилноста во Европа и да се спречи ескалација на регионалните тензии. НАТО воспостави институционализирани односи со поранешните земјите од поранешниот Варшавски договор креирајќи нови механизми за соработка. Извршени се внатрешни реформи и се создадени структури и капацитети за да се подготват членките за нови задачи. НАТО не само што остана цврсто поврзан сојуз одговорен за колективната одбрана, туку стана и центар за партнерство на културно разновидни земји кои блиску соработуваа на поширокото поле на безбедност. Ориентацијата на НАТО да интегрира наместо да изолира и проактивно да ја шири мрежата на партнери, го засилува влијанието на НАТО врз светскиот мир и безбедност, што е клучно при развојот на НАТО како безбедносна организација во еден глобализиран свет.

Во 1991 година НАТО донесе *стратешки концепт* кој требаше да даде одговор на новите предизвици, ризици, и закани. Со овој стратешки концепт државите членки на НАТО прифатија поширок пристап на безбедноста на алијансата, која покрај со користењето на воените капацитети, почнува да гради и користи и невоени. Суштината на изградбата на безбедноста на земјите членки на НАТО ја чини трансатланската врска со која безбедноста на Соединетите Американски Држави трајно се поврзува со безбедноста на Европа. НАТО претставува форум на кој се расправа за виталните интереси и задачи.

Во март 1999 година донесен е *нов стратешки концепт* на НАТО кој во суштина претставува продолжување на започнатиот процес на трансформација на НАТО од 1991 година. Според овој концепт не постои само една опасност по безбедноста на земјите членки на алијансата, туку станува збор за сплет на закани како што е тероризмот, саботажите, организираниот криминал, прекин на снабдувањето со витални ресурси, неконтролирани миграции, пролиферација на оружје за масовно уништување. Овие закани бараат поширок пристап во комбинацијата на воените и невоените инструменти за нивно решавање.

По нападите од 11 Септември, НАТО започнува со *нов циклус на трансформации* кои се состојат во формирање на конкретни сили кои можат да учествуваат во некои идни операции, направени се реформи во командните структури и донесена е одлука за натамошно ширење на НАТО и за справување со кризи.

Во 2010 година нато го *прилагоди новиот концепт* од 1999 година со три основни цели, а тоа е остварувањето на колективната одбрана и одвраќање, кризниот менаџмент и кооперативна безбедност. Со овој концепт, колективната безбедност останува главна одговорност на алијанста, земјите членки секогаш ќе си помагаат во случај на напад согласно членот 5 од Вашингтонскиот договор, но НАТО ќе презема и чекори за одвраќање на било која закана од агресија и зголемени безбедносни предизвици кои можат да компромитираат безбедноста на алијансата. Концептот предвидува НАТО да може кога е неопходно да дејствува за да спречи или да менаџира кризи или да дава придонес кон стабилноста во пост конфликтни ситуации. Се предвидува да се унапредува практичната соработка во операциите во областа на кризите со Европската унија преку планирање на заедничка поддршка. Концептот го засилува и дијалогот со трети земји и други организации, во прв ред со Европската унија како основен елемент на безбедноста на НАТО преку развивање на партнерство со пошироки и подлабоки и пофлексибилни односи со партнерите и засилување на соработката со обединетите нации и Европската унија.

1.2. Видови соработка на НАТО

Основната цел на НАТО е да ја штити слободата и безбедноста на своите членки со користење на политички и воени средства.

НАТО ги промовира демократските вредности и ја поттикнува косултацијата и соработката во областа на одбраната и безбедноста и гради доверба и на долг рок превенира конфликти.

НАТО настојува преку соработка да се дојде до решенија на недоразбирањата. Доколку дипломатските напори не донесат позитивни решенија, НАТО има воени капацитети неопходни да се преземат операции за кризен менаџмент. Согласно членот 5 од Вашингтонскиот договор, НАТО се справува со заканите, под мандат на

Организацијата на обединетите нации или сам или во соработка со други земји и меѓународни организации.

НАТО соработката ја остварува и како градење на стратегиско партнерство со земјите членки и партнерите засновано на ефективна заедничка консултација, дијалог, соработка и транспарентност, почитување на интересите на земјите со кои соработува, почитување на принципите на Повелбата на Организацијата на обединетите нации и заеднички развој на воените способности на партнерите.

1.2. Партнерски цели на НАТО

Партнерството за мир (Partnership for Peace – PfP) е програма за билатерална соработка меѓу поединечните Евроатлантски партнерски земји со НАТО. Тоа овозможува партнерите да градат индивидуални односи со НАТО, избирајќи ги сопствените приоритети за соработка.²⁶

Целта на постоењето и функционирањето на Партнерството за мир е зголемување на стабилноста, смалување на заканите по мирот и градење засилени безбедносни односи меѓу индивидуалните Евроатлантски партнери и НАТО, како и меѓу земјите партнери.

Партнерските цели, кои се остваруваат низ програмата на партнерство за мир се однесуваат на:

- спроведување реформи во одбраната,
- креирање на одбранбена политика и планирање,
- градење на цивилно-воени односи,
- обучување и вежби,
- војска – војска соработка,
- планирање за неочекување настани и одговор на несреќи,
- научна соработка.
- заштита на животната средина.

Наголемиот дел од земјите членки на НАТО имаат индивидуални програми за партнерство, вршат контрола на процесите и го спроведуваат концептот за оперативни

²⁶ *The Partnership for Peace programme, NATO A-Z, www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm*

способности. Во помал дел од земјите членки се изработуваат планови за индивидуални партнерски акции (5), Годишни национални програми (4) и Акционен план за членство (3), како што е прикажано на табелата број 1.

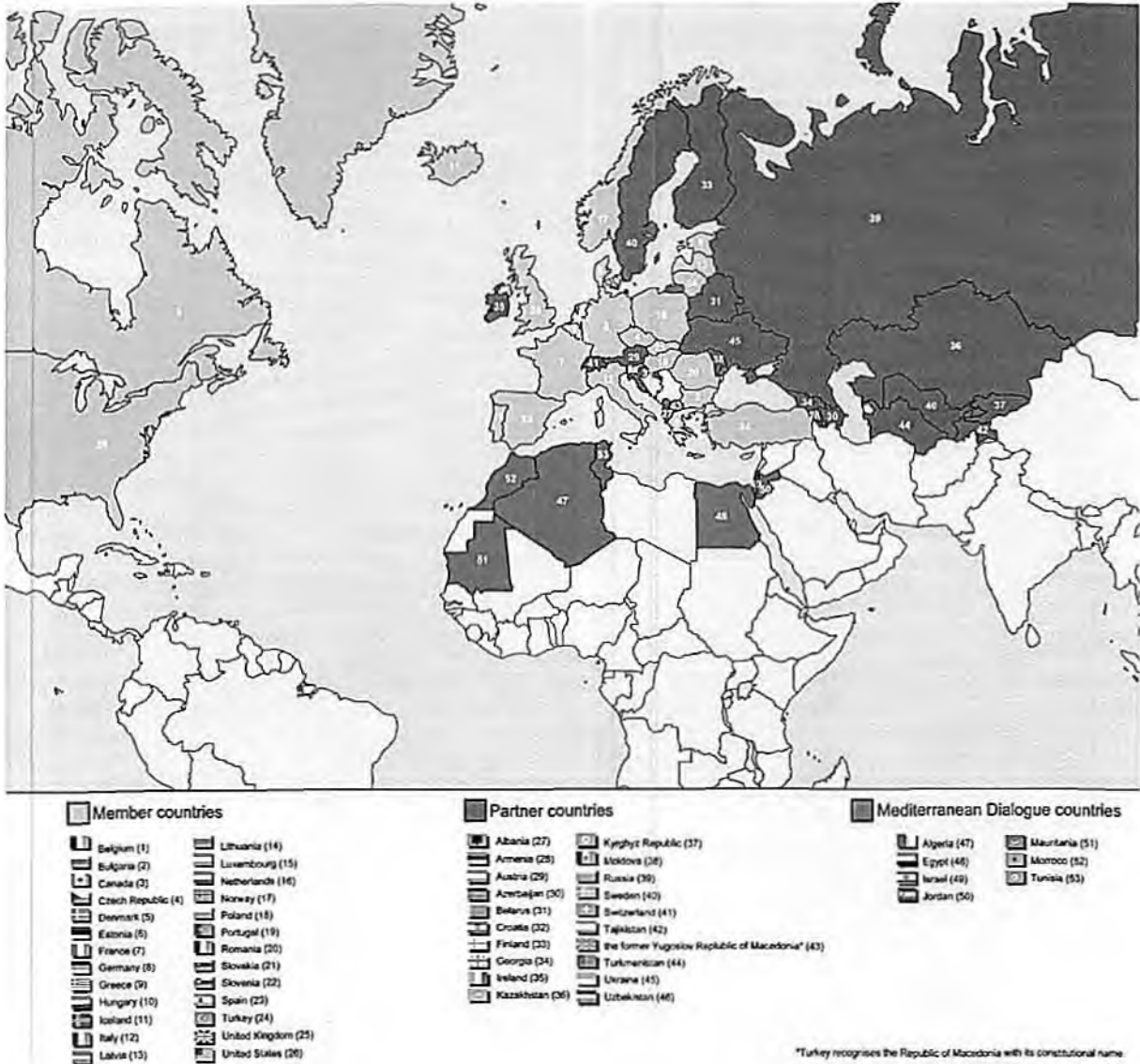
Табела број 1:

Учество на земјите партнери во клучните механизми на ПЗМ				Одбрана, воени и други цели		
Одбранбени и воените цели						
Земја Партнер	Индивидуална програма за партнерство	Процес на планирање и контрола	Концепт на оперативни способности	Акционен план за индивидуално партнерство	Годишна национална програма	Акционен план за членство
<i>Балкан</i>						
Босна и Херцеговина	X	X	X	X		X
Македонија	X	X	X		X	X
Црна гора	X	X	X		X	X
Србија	X	X				
<i>Кавкас</i>						
Ерменија	X	X	X	X		
Азејберџан	X	X	X	X		
Грузија	X	X	X		X	
<i>Источна Европа</i>						
Белорусија	X	X				
Молдавија	X	X	X			
Русија	X				X	
Украина	X	X	X			
<i>Западна Европа</i>						
Австрија	X	X	X			
Финска	X	X	X			
Ирска	X	X				
Малта	X					
Шведска	X	X	X			
Швајцарија	X	X	X			
<i>Централна Азија</i>						
Казкстан	X	X	X	X		
Киргистан	X	X				
Таджикистан	X					
Туркменистан	X					
Узбекистан	X	X				
Вкупно	22	18	13	5	4	3

Извор: GAO, Report to the Chairman, Committee on Foreign Relations, U.S. Senate, September 2010

Карта број 1:

ЗЕМЈИ ЧЛЕНКИ НА ПАРТНЕРСТВО ЗА МИР

Република Македонија своите партнерски кои ги остварува во рамките на соработката со партнерство за мир, во индивидуалната програма за 2013-2014 година ги има поставено следниве цели:²⁷

- учество во меѓународните операции,

²⁷ Обработка според податоците од презентирањето на Годишната национална програма за членство во НАТО за 2013-2014 година

- спроведување на одбранбените реформи,
- меѓународна одбранбена соработка,
- учество во мисијата на НАТО „Одлучна Поддршка“
- учество во Борбената група на Европската унија 2014-2,
- развој на регионалната соработка.

2. Основи на соработката меѓу Република Македонија и НАТО

НАТО - *North Atlantic Treaty Organisation* како меѓународна безбедносна организација е создадена со потпишувањето на северноатлантскиот договор на 04 Април 1949 година. Организацијата претставува систем за колективна одбрана со кој нејзините држави членки се обврзуваат за заедничка одбрана во одговор за напад од надворешни страни.

Потпишувањето на Бриселскиот договор, во март 1948 година, ја означува определбата на петте западноевропски земји: Белгија, Франција, Луксембург, Холандија и Обединетото Кралство (Велика Британија), да развијат заеднички одбранбен систем и да ги зајакнат меѓусебните врски на начин кој би им дал право да се бранат од идеолошки, политички и воени загрозувања на нивната безбедност. Преговорите со САД и Канада доведоа до создавање на Северноатлантската алијанса, која требаше да обезбеди гаранција за безбедноста и засмна поддршка меѓу Европа и Северна Америка. Да пристапат кон Бриселскиот договор се повикани и Данска, Исланд, Италија, Норвешка и Португалија. Преговорите завршуваат со потпишувањето на Вашингтонскиот договор, во април 1949 година, со кој е утврдено да се изгради заеднички безбедносен систем, заснован на партнерство меѓу дванаесетте земји-потписнички на Договорот. Во 1952 година, кон Договорот пристапуваат Грција и Турција. Сојузна Република Германија им се придружува во 1955 година, а Шпанија во 1982 година. Во 1999 година членки на НАТО стануваат Чешка, Унгарија и Полска. Во 2004 година нови членки на НАТО стануваат Естонија, Летонија, Литванија, Словенија, Словачка, Бугарија, Романија, и во 2009 Хрватска, и Албанија.

Основните цели и принципи на постоењето и функционирањето на НАТО се утврдени во Северноатлантскиот договор. Северноатлантскиот договор е политичка рамка за еден меѓународен сојуз, моделиран да спречи агресија или да ја одврати истата ако се појави. Со договорот се обезбедува постојана соработка и консултации на политичко, економско и воено поле. Тој Договор е со неопределено време на важност. Текстот на Договорот се состои од 14 членови, а му претходи преамбула.

Во преамбулата се нагласува дека Алијансата е креирана во согласност со принципите на Организацијата на Обединетите нации, дека ги почитува нејзините главни цели и дека земјите-потписнички на договорот се определуваат да ја штитат слободата и заедничкото наследство на нивните народи, почитувајќи ги принципите на демократијата, индивидуалните слободи и владеењето на правото. Во преамбулата од Северноатлантскиот договор, исто така, се вели дека земјите-потписнички на договорот ја изразуваат својата волја да живеат во мир со сите народи и со сите влади. Земјите-потписнички на Договорот, се обврзуваат меѓународните спорови да ги решаваат со мирољубиви средства, да ги одржуваат и развиваат своите способности, индивидуални и заеднички со континуирана и ефикасна самопомош или со заемна помош, за да дадат отпор на секој напад, заемно да се консултираат секогаш кога, според мислењето на некоја од нив, постојат опасности по територијалниот интегритет, политичката независност и безбедноста на некоја од земјите-потписнички на договорот.

Во членот 5 е утврдено дека земјите-потписнички на Договорот се согласуваат дека секој воен напад на една или на повеќе земји од нив, во Европа или во Северна Америка, да се смета како напад врз сите нив. Затоа тие се согласуваат дека, во случај на таков воен напад, секоја земја од нив ќе го примени правото на индивидуална или колективна самоодбрана, признато во членот 51 од Повелбата на Обединетите нации и тогаш таа веднаш ќе биде помогната од другите земји, со активности кои ќе бидат неопходни, вклучувајќи и употреба на вооружени сили за да се врати и да се одржи безбедноста на северноатлантското подрачје.

Земјите членки на Алијансата се договараат дека ниедна од нивните постоечки обврски кои се во спротивност со одредбите од Договорот нема да ги извршат ниту ќе преземат нови такви обврски во иднина. Всушност, тие се изјаснуваат дека правата и обврските кои се однесуваат на меѓународниот мир и безбедност нема да бидат предмет

на Договорот, тие формираат Совет во кој секоја од нив ќе биде претставувана, а тој ќе биде во состојба да се состанува по потреба во секое време. Советот е формиран како помошно тело кое ќе може, кога е потребно, да ги изврши одредбите од Договорот.

Од содржината на Северноатлантскиот договор јасно произлегува дека НАТО е формиран со следните цели:

- Одбрана на слободата на земјите-потписнички на Договорот;
- Остварување постојана соработка и консултации меѓу земјите-потписнички, на политичко, економско и воено поле;
- Заштита на мирот и меѓународната безбедност;
- Унапредување на стабилноста и благосостојбата на земјите од северноатлантското подрачје.

Принципите врз кои се заснова формирањето на НАТО се следните:

- Решавање на меѓународните спорови со мирољубиви средства;
- Воздржување од закана или употреба на сила;
- Елиминирање на конфликтите во меѓусебните односи;
- Развивање на економска соработка;
- Самоодбрана или заемна одбрана во случај на напад на некоја од земјите-потписнички.

Според целите и принципите врз кои е формиран, НАТО е организација која има одбранбен карактер од сите видови загрозувања на земјите-членки.

НАТО ја приспособува својата целокупна стратегија во светлината на промените на стратегиската и политичката околина. Вниманието, всушност, е насочено кон потребата од зајакнување на политичката улога на Алијансата и придонесот што може да се даде во соработката со другите институции за унапредување на безбедноста и стабилноста од кои зависи иднината на Европа. Безбедноста на Европа и пошироко НАТО ја темели на дијалог, соработка и одржување на колективните одбранбени способности, интегрирање на политичките и воените елементи на безбедносната политика на НАТО во една целина, остварување соработка со новите партнери во Централна и Источна Европа, како интегрален дел на стратегијата на Алијансата.

Меѓусебната соработка е од големо значење во борбата за спречување на нестабилноста и поделбите, кои можат да се појават како резултат на разни причини како што се економските разлики и национализмот.

Соработката на Република Македонија²⁸ со НАТО започнува со нејзиното вклучување во Партнерство за мир. Партнерство за мир (ПЗМ) е програма на НАТО насочена кон соработка и создавање на доверба помеѓу членките на НАТО и останатите земји од Европа и од поранешниот СССР. ПЗМ е процес кој ги здружува НАТО - сојузниците и земјите партнери во широка програма на заедничка одбрана и одбранбени активности, почнувајќи од воена соработка до одбранбена соработка на разни полиња, како што се превенцијата на конфликти, програмите за цивилна помош, раководењето со воздушниот сообраќај или соработка во вооружувањето. НАТО го воспостави Партнерството за мир во јануари 1994 со цел да ја зголеми стабилноста и безбедноста низ Европа. Основните цели на ПЗМ, подразбираат следново:

- Подобрување на транспарентноста на националната одбрамбена програма и воениот буџет;
- Обезбедување демократска контрола врз националните вооружени сили; и
- Долгорочно развивање на националните сили на партнерите кои можат полесно да станат интероперативни со силите на НАТО-членките.

Ориентацијата на НАТО да интегрира наместо да изолира и проактивно да ја шири мрежата на партнери, го засилува влијанието на НАТО врз светскиот мир и безбедност, што е клучно при развојот на НАТО како безбедносна организација во еден глобализиран свет.

²⁸ Собранието на Република Македонија на 23 Декември 1993 година донесе за пристапување на Република Македонија во НАТО, на 15 Ноември 1995 година Република Македонија го потпиша Рамковниот документ за пристапување кон програмата Партнерство за мир. На 19 јануари 1996 Потпишана е Спогодба за безбедносни аранжмани помеѓу Република Македонија, 30 мај 1996 Македонија го потпишува партнерскиот Договор за статусот на силите (СОФА). на 24 Декември 1998 година се склучува Основниот договор меѓу Република Македонија и НАТО за престој на Мисија на НАТО во Република Македонија. Во 2001 година НАТО одобрува план за распоредување на војници во Република Македонија под назив на мисијата „Суштинска жетва“, На 27 септември 2001 година Владата на Република Македонија и НАТО договораат нова мисија, „Килобарна лисица“, а во Август 2002 година, четворица офицери на АРМ за прв пат заминуваат во Авганистан како дел од НАТО во мисијата ИСАФ со што започнува учеството и придонесот на Република Македонија во меѓународни мировни операции.(Соработка на Република Македонија со НАТО/ПЗМ, хронологија на настани - medjunarodnasorabotka.blogspot.com).

Суштината на програмата на ПзМ е партнерство кое се воспоставува поединечно помеѓу секоја земја – партнер и НАТО, креирано за поединечните потреби и заеднички се имплементира на нивото и со динамиката одбрани од секоја влада – учесник.

Секоја земја – партнер презема далекусежни политички заложби за зачувување на демократските општества; за придржување кон принципите на меѓународното право; за исполнување на обврските од Повелбата на ООН, од Универзалната декларација за човековите права, од Хелсиншкиот финален документ и од меѓународните договори за разоружување и контрола на оружјето; за воздржување од закана или користење на сила против другите држави; за почитување на постојните граници; и за решавање на споровите по мирен пат. Се прават посебни заложби за унапредување на транспарентноста во планирањето и буџетирањето на националната одбрана за да се утврди демократска контрола над воените сили и за да се развива капацитетот за заеднички акции со НАТО во мировните и хуманитарни операции.

Од 1997 година, НАТО го зајакнува ПзМ преку доделување на пооперативна улога, нудење на поголема инволвираност на Партнерите во донесувањето на одлуки и во планирањето и зајакнувањето на нивната улога во политичките консултации. Зајакнатото и пооперативно партнерство за мир се заснива врз следниве три елементи:²⁹

- Политичко-воена рамка за ПзМ операции предводени од НАТО;
- Проширениот и адаптиран Процес за преглед и планирање (ПАРП); и
- Зајакнување на практичната воена и одбрамбена соработка со која се покрива целосниот спектар на соработката во ПзМ.

За да се овозможи партнерските сили подобро да функционираат со воените сили на НАТО во рамките на мировните операции, преку Процесот на планирање и анализа (PARP) на ПзМ се обезбедуваат насоки во врска со интероперабилноста или капацитетите. Овој процес значително придонесе за тесната соработка на земјите – партнери во мировните операции предводени од НАТО на Балканот и во Авганистан.

²⁹ Република Македонија, Министерство за одбрана, Патот до НАТО, Македонија во програмата Партнерство за мир – Зајакното пооперативно партнерство, Скопје, 2013

Во рамките на соработката со НАТО, (не само НАТО туку и ООН и Европската унија)³⁰ Република Македонија учествува во мировни мисии во поддршка на мирот, безбедноста и стабилноста со околу 240 лица во меѓународни операции или околу 3,5 % од сопствените воени сили. Република Македонија учествува со свои трупи во Авганистан (ISAF), Ирак (Iraqi Freedom), Босна и Херцеговина (ALTHEA) и Либан (UNIFIL), а обезбедува и логистичката поддршка на КФОР во Косово. Преку значајното учество во операциите предводени од НАТО, Република Македонија продолжува да придонесува кон одржување на светскиот мир и безбедност.

2. Форми на соработка меѓу Република Македонија и НАТО

Безбедносната состојба се одликува со динамичен, адаптивен развој на државите на новите состојби на соработка, односно, на предизвикот да се најдат себе си во новиот поредок, при што меѓународната заедница и нејзините институции понекогаш се соочуват со рецидентни, а понекогаш со актуелни и непожелни воени, невоени и други ризици и опасности.

Главна црта на развојот на соработката со НАТО во сферата на безбедност е оформување на безбедносна средина заснована врз:

- Политичката, економската и соработката во другите области, изразени и насочени најмногу преку водечката улога на НАТО во креирањето на безбедносната политика и отворената врата за негово проширување,
- Кооперативни односи и взаемно координирани активности од областа на безбедноста, одржувањето на стабилноста, превенцијата и решавањето на кризи.

2.1. Политичко економска соработка

НАТО обезбедува континуирани консултации и соработка на политички, економски и други невоени подрачја, како и формулирање на планови за заедничка

³⁰ Република Македонија со свој воен персонал придонесува во ИСАФ, Авганистан (од 2002 год.), Слобода за Ирак (од јуни 2003 до декември 2008), АЛТЕА, Босна и Херцеговина (од мај 2007), УНИФИЛ, Либан (од мај 2007) и дополнително обезбедува логистичка поддршка на КФОР, Косово (од јули 2007).

одбрана, воспоставување на инфраструктура која е неопходна за да им овозможи на вооружените сили да дејствуваат и да ги организираат заедничките програми за обука и вежби.

2.1.1. Политичка соработка

Политичката соработка со НАТО се остварува како за тековните политички и безбедносни прашања, и соработка во многу области како што се:

- Справување со кризи и операции за поддршка на мирот;
- Регионални прашања;
- Контрола на оружјето и прашања поврзани со пролиферацијата на оружје за масовно уништување;
- Меѓународниот тероризам ;
- Одбранбените прашања како што се планирање, буџетирање, политика и стратегија;
- Планирање на вонредни состојби од невоен карактер и подготовка за елементарни непогоди;
- Соработка во областа на вооружувањето;
- Нуклеарната безбедност;
- Цивилно - воена координација во управувањето со воздушниот сообраќај; и
- Научната соработка.

Една од формите на политичка соработка со НАТО се и Индивидуалните партнерски акциони планови (ИПАП). Тие се отворени за земјите кои имаат политичка волја и капацитет да ја продлабочат својата врска со НАТО. Развивани на двогодишна основа, тие планови се направени да ги обединат сите различни механизми на соработка преку кои партнерот е интерактивен со Алијансата, насочувајќи се на активностите за подобра поддршка на неговите домашни реформски зафати.

Со индивидуалните партнерски акциони планови се овозможува на сите земји аспиранти кои сакаат да се зачленат во НАТО да го сторат тоа но врз основа на *постигнати резултати* и тоа во повеќе полиња што значи не се само воените реформи

т.е овде важни се националните програми, понатаму политичките околности и стабилноста на државата аспиратнт. Покрај политичките исто така важни се и економските аспекти, а исто така многу важен исто така е и правосудниот систем. НАТО им помага на државите кои се аспиранти, а воедно и врши следење и контрола на нивниот напредок.

Со акционите планови за членство во НАТО на земјите кандидатати им се нудат конкретни информации и совети од НАТО во врска со сопствените подготовки насочени кон достигнување на идното членство. Планот нуди голем број активности чија цел е да се зајакне кандидатурата на сите заинтересирани земји. Апликациониот план за членство не е замена за програмата Партнерство за мир (ПЗМ). Учеството на земјите кандидатати во програмата ПЗМ и нејзиниот Процес за преглед и планирање (ПАРП) се приспособени кон нивните потреби. Целосното учество во ПЗМ/ПАРП е од суштинско значење за земјите кандидатати затоа што ја развива нивната интероперативност со НАТО – силите и ги подготвува нивните воени структури и капацитети за можното идно членство.

Како и во случајот на ПЗМ програмата, апликациониот план за членство се води по принципот на слободен избор: земјите аспиранти можат непречено да изберат елементи од АПЧ според нивните национални приоритети и околности. Сите земји аспиранти поднесуваат национална годишна програма за подготовките за можното членство, во која се опфатени политичките, економските, воено-одбранбените, ресурсните, безбедносните и правните прашања. Тие ги зацртуваат нивните цели, задачи и работни планови. Земјите – членки мораат да ги ажурираат овие програми секоја година, но тие можат да се сменат и во кој било друг момент.

НАТО го следи напредокот кој го постигнал секој аспиратнт посебно и нуди политички и технички совети. Секоја пролет се одржува состанок на Северноатлантскиот совет со секој од аспиратнтите, при што се разменуваат мислења за постигнатиот напредок. Преку целата година се одржуваат средби и работни состаноци со цивилни и со воени специјалисти од НАТО со различна тематика, што е можност за разгледување на цел спектар прашања во врска со членството. На редовните пролетни состаноци што НАТО министерите за надворешни работи и за одбрана ги одржуваат секоја година ќе им биде претставен годишен извештај за напредувањето на активностите од апликациониот план за членство.

Од земјите – аспиранти се бара да исполнат одредени цели на политичко и на економско поле. Ова подразбира:

- Решавање на сите меѓународни, етнички или надворешно-територијални спорови на мирен начин;
- Демонстрација на заложбата за правно владеење и за почитување на човековите права;
- Воспоставување демократска контрола на воените сили; и
- Промовирање на стабилноста и благосостојбата преку економска слобода, социјална правда и школошка одговорност.

Воените и одбранбените прашања се концентрирани врз способноста на земјата да даде придонес за заедничка одбрана и за новите мисии на Алијансата. Целосното учество во ПЗМ е суштински елемент. Преку своите ПЗМ програми, земјите-аспиранти можат да се концентрираат врз суштинските прашања во врска со членството. Партнерските цели за земјите кандидати подразбираат програмски задачи кои ги покриваат оние домени кои се најрелевантни за кандидатите за зачленување во НАТО.

Ресурсните прашања се насочени кон потребата на секоја земја-аспирант да се здобие со доволно капацитети за одбрана кои ќе и овозможат да одговори на обврските кои би произлегле од идното членство заради заедничките потфати во рамките на НАТО.

Безбедносните проблеми се концентрирани врз потребата земјите-аспиранти да ја контролираат добрата поставеност на процедурите неопходни за зачувување на доверливите информации.

Правниот аспект се однесува на неопходната проверка од страна на сите земји-аспиранти дека правните спогодби и договори склучени во рамките на соработката со НАТО се во согласност со домашните прописи.

2.1.2. Економска соработка

Економската соработка претставувала од секогаш значаен дел од подрачјата на дејствување на НАТО.³¹ Успешноста на мисиите на НАТО зависи од многу различни видови на односи со разни бизнис компании. НАТО соработката со компаниите ја остварува преку негови агенции, со склучување на договори за соработка и преку конференции, симпозиуми, тркалезни маси, семинари или денови на стопанството. Договорите со НАТО се склучуваат по однапред определени правила.

Соработката со НАТО, отвара можности за економска соработка со земјите членки на НАТО, како на ниво на економска соработка за потребите на НАТО како организација, така и на мултилатаралено и билатреално ниво. Постојат т.н. директни и индиректни нови можности за економска соработка со НАТО, а тие се состојат во следново:

- Можност за учество во извршување на проекти од програмата за воена инфраструктура на НАТО;
- Можности за учество во процесот на модернизација на вооружувањето и техниката преку посредување при увоз и набавка на потребните за армијата современи модели или учество во поврзаните со нивна набавка компензациски зделки;
- Учество во тендерите за извршување на државни порачки за снабдување на Армијата преку производство на потребното вооружување, техника, опрема, производи и услуги за оперативна дејност;
- Учество во поправката на вооружувањето, техниката и опремата како резултат на аутсорсинг на традиционалните дејности на војската, што можат да се реализираат на договорна основа поекономично, поефективно и со поголема корист за даночните обврзници отколку од надворешни;
- Учесството на опремувањето на националните сили за меѓународни операции, помош за економска стабилизација и развојот на земји што поминуваат низ кризни и конфликтни периоди;
- Понуда на потребните стоки и услуги за оперирање на бази на НАТО во земјата и во нејзина близина;

³¹ NATO A – Z: Defence and security economics, 13 Jul 2011

- Учество во тендери за истражувачка, развојна, образовна и тренинг дејност во согласност со интересите на Алијансата;
- Учество во изградбата на мешани претпријатија за заедничка дејност или целни конзорциуми, што работат за задоволување на потребите на НАТО;
- Извршување на програмата за ликвидација на исфрленото од употреба вооружување и техника.

НАТО ја гарантира безбедноста и стабилноста и е еден од предусловите за наплив на инвестиции. Под безбедносниот чадор на НАТО, Европа изградува просперитетна и интегрирана економија. Членството во НАТО значи и зголемен број странски инвеститори и подобрување на економската состојба и стабилност во економската сфера.

Најголемото влијание врз економијата може да имаат директните странски инвестиции. Секој странски инвеститор кога доаѓа во друга земја, особено во Југоисточна Европа сака да се чувствува безбедно и сигурно.³² Побезбедната држава создава подобра и постабилна основа за работа, но и предуслови за позитивна инвестициона клима.

Соработката и членството во НАТО овозможува и поврзување на стопанските системи и пазарите на земјите членки и забрзување на економскиот раст и развој на земјата. Тоа се манифестира низ појава на директни и индиректни погодности за економијата од членството.

Во таканаречените *индиректни погодности за економијата* на земјата можеме да се истакнат следните:

- Поголема безбедност и стабилност на пазарот;
- Зголемен интерес за директни странски инвестиции;
- Погolem интерес за инвестирање од страна на земјите членки на НАТО;
- Заинтересираност за поврзување на деловните субјекти и отварање на свои филијали во нашата земја;

³² Како примери можат да се наведат Полска, Чешка, Унгарија, Романија и Бугарија. По зачленувањето на овие земји во НАТО инвестициите значително се зголемиле. Полска која беше позната по своите природни и човечки ресурси доживеа економски бум дури откако стана членка на НАТО. Бизнис круговите беа свесни за нејзините економски капацитети, но перцепцијата на Полска како небезбедна земја која воедно важеше и за блиска до поранешниот Советски Сојуз ги одвраќаше инвеститорите цело време до приемот во НАТО. Големите инвестиции во принцип доаѓаат од компании кои потекнуваат од земји членки на НАТО. а тоа е резултат на тоа што компаниите во чекор ја следат политиката на НАТО (Марјан Ѓуровски: Економија и НАТО, Atlantika, 25 Април 2013).

- Зголемување на препознатливоста на земјата и на нејзините ресурси од секаков вид од страна на земјите членки и сл.

Во делот на *директните погодности* можеме да се напоменеат следните:

- Обезбедување институционална рамка за вклучување на сите национални економии во реализација на НАТО проекти во инфраструктурата, производството, технологиите, науката, логистиката, одбранбената инфраструктура;

- Иницирање и помагање за сопственичко поврзување помеѓу стопанските субјекти на земјите членки кои учествуваат во обезбедувањето на вооружување, производи, опрема, добра, инфраструктура и слично за потребите на НАТО;

- Поврзување на системите со висока технологија;

- Зголемување на технолошкото ниво на националната економија;

- Поттикнување на партнерство со фирми од земјите членки на НАТО кои произведуваат за НАТО, за производство на оптичка опрема, производи од прехранбената, текстилната, електроиндустријата, автомобилската, хемиската индустрија и сл., за кои има компаративни предности.

Исто така од значење е и *стратешкото поврзување на капацитетите* од сите области и гранки на стопанство со побарувачката на НАТО од секаков вид, како глобален фактор и голем креатор на пазарите на земјите членки, а особено на земјите со мали и сè уште неразвиени пазари каков што е Македонскиот.

За да може да се искористат огромните економски предности кои со себе ги носи членувањето во НАТО, потребна е подготовка на сите институции на системот, како од јавниот така и од приватниот сектор, за препознавање на бизнисите кои ги нуди НАТО, изучување на процедурите, стандардите и правилата на работа на алијансата во економскиот дел, развивање и градење на капацитети за поврзување на стопанските субјекти од повеќе држави за реализација на проекти на НАТО во сите области каде тој делува; развивање на претприемачките активности кај субјектите за вклучување во НАТО инвестиционите проекти; и сл.

2.2. Воена соработка со НАТО

Воената соработка на НАТО е дефинирана во стратегиските документи на НАТО. Новиот стратегиски документ, Стратегискиот концепт³³ „Активно ангажирање, Модерна одбрана“ – “Active Engagement, Modern Defence“ ги дава основите и главните принципи и вредности на безбедносните задачи на НАТО. Со него се идентификуваат главните карактеристики на новата безбедносна околина и се специфицираат елементите на пристапот на алијансата кон безбедноста и обезбедувањето на насоки за прилагодување на нејзините вооружени сили. Модерната безбедносна околина се состои од широки и развиени предизвици за безбедноста на териториите на земјите членки на НАТО и нивното население. Со цел да се обезбеди нивната безбедност, алијансата мора и треба да извршува три основни и главни задачи кои треба да придонесат за да се оствари зачувување на безбедноста на членките на алијансата. Тие се:

- Колективна одбрана,
- Кризен менаџмент,
- Кооперативна безбедност.

Колективната одбрана на НАТО се заснива на помош во случај на напад на некоја земја членка согласно членот 5 од Вашингтонскиот договор. НАТО ќе одврати и ќе се брани од секаков напад од агресија и против зголемените безбедносни предизвици со кои се загрозува основната безбедност на секој поединечен член или на алијансата во целина.

Кризниот менаџмент се темели на единствените и силини политички и воени способности да се насочат на различен спектар на кризи, пред, за време и после конфликтот. НАТО активно ќе ангажира соодветен микс на овие политички и воени средства за да помогне да се менаџира развојот на кризите кои можат да имаат влијание врз безбедноста на алијансата и да се помогне, исто така да се консолидира стабилноста во пост- конфликтната ситуација а со тоа да се придонесе за Евроатланската безбедност.

Корпоративната безбедност се однесува на влијанието на ефектите ангажирањето на Алијансата врз зголемувањето на меѓународната безбедност преку партнерство со релевантни земји и други меѓународни организации со давање придонес

³³ NATO A-Z: Strategic Concept, 2013

во активна контрола на вооружувањето, непролиферација и разоружување и држењето на отворени врати за членство во алијансата за сите европски демократии согласно НАТО стандардите.

Една од формите на воена соработка на НАТО е и градењето на Цивилно воени односи – Civil Military Cooperation – CIMIC, кои се дефинираат како:³⁴ „Координација и соработка во поддршка на мисиите меѓу НАТО командите и цивилните учесници, вклучувајќи го домашното население и локалните власти, како и меѓународните, националните и невладините организации и агенции.“ Целта на цивилно воената соработка на НАТО е да се воспостави и да се одржува целосна соработка на НАТО командите со цивилните власти, организации, агенции и населението на подрачјето на дејствување на командата со цел да им се овозможи успешно извршување на мисијата. Соработката опфаќа директна поддршка и спроведување на цивилни планови. Долгорочната цел на цивилно воената соработка е да се помогне во креирањето и одржувањето на условите кои ќе го поддржат остварувањето на целите на алијансата во операциите.

НАТО во изминативе петнаесетина години, со развивањето на концептот за проширување, гради заедничка доверба и вклучување на партнерите во планирањето на операциите. Военото партнерство на НАТО опфаќа:³⁵

- Зголемување на меѓународната стабилност и безбедност преку кооперативно ангажирање на не НАТО земји и нивните вооружени сили,
- Проширување на учеството на не НАТО државите во операциите на Алијансата,
- Зголемување на успехот на НАТО мисиите и операциите преку ангажирање на не НАТО учесници преку сеопфатен пристап,
- Поддршка на земјите аспиранти преку Акциониот план за членство.

Дијалогот и соработката со партнерите може да направи конкретен придонес во зајакнувањето на меѓународната безбедност, да ги одбрани вредностите на кои се потпира алијансата и да ги подготви партнерските земји за членство во НАТО.

³⁴ NATO Civil-Military Co-Operation (CIMIC) Doctrine, Мај 2010

³⁵ NATO's Cooperation with third countries, www.msz.gov.pl/en/foreign.../nato/cooperation_with_third_countries/

4. Носители на соработката со НАТО во Република Македонија

Соработката со НАТО во Република Македонија се остварува од сите државни органи, а пред се од Собранието на Република Македонија, Владата, Министерството за надворешни работи, Министерството за одбрана, Министерството за внатрешни работи и по потреба и од другите органи.

Собранието на Република Македонија, во Рамките на своите надлежности, најнапред ја донесе одлуката за пристапување кон НАТО и ги донесува и одлуките за учество на единиците на Армијата на Република Македонија во мировните мисии што ги предводи НАТО и ЕУ.

Владата на Република на Република Македонија како оперативен извршен орган на власта ги подготвува сите потребни акти и презема мерки за реализација на активностите за пристап на Република Македонија кон НАТО и за учеството на Армијата на Република Македонија во мисиите на НАТО. Владата на Република Македонија во рамките на соработката со НАТО ја дава својата поддршка и подготвеност за учество во меѓународните мировни операции, конкретно на мисијата на НАТО во Авганистан наречена „Одлучна поддршка“ која ќе започне по завршувањето на мисијата ИСАФ од идната година.

Министерството за надворешни работи на Република Македонија работи на исполнувањето на највисоките приоритети на надворешно политички план, за членството во НАТО, остварува соработка со странските партнери на глобално ниво во напорите за јакнење на стабилноста и безбедноста, поддршка на демократијата, заштита на човековите права, сузбивање на тероризмот и останатите видови закани, врши координација на активностите во рамките на Акциониот план за членство на РМ во НАТО, подготовка на годишната национална програма за членство на РМ во НАТО, подготовка и одржување на состанокот со Високиот политички комитет зајакнат во НАТО.

Министерството за одбрана на Република Македонија како орган кој ја подготвува одбранбената стратегија, ја изработува проценката на можните ризици и закани, одговорно е за одбранбениот систем, обуката и готовноста на вооружените сили, остварува непосредна соработка со НАТО. Со имплементацијата на новата структура на Армијата на Република Македонија, прилагодување на обуката според актуелните

безбедносни предизвици и барањата на НАТО, планирање за активно учество во пост-ИСАФ мисијата, Република Македонија ја засилува својата соработка со силите на НАТО на подрачјето на споделувањето на заедничките вредности и интереси на Алијансата, и тоа во етаблирањето на мирот, демократијата, еднаквоста и меѓусебното почитување. Армијата на Република Македонија во меѓународните операции демонстрираше висока оперативна способност и посветеност. Околу 3.000 мажи и жени воен персонал учествуваа во меѓународните операции. Воениот персонал на Армијата покажа високо ниво на обученост и на квалитет, но континуираната одржливост на нашите контингенти во меѓународните операции претставува голем предизвик.

Министерството за внатрешни работи на Република Македонија остварува соработка со НАТО во рамките на вршењето на неговите функции сврзани со безбедноста на силите на НАТО при нивниот престој во Република Македонија или при транзитот, остварува реформи и обучување на полицискиот состав, за да може да одговори на новите глобални предизвици и закани по безбедноста на Република Македонија.

5. Резултати од соработката на Република Македонија со НАТО

Република Македонија ги исполни сите критериуми за членство во Алијансата и ги спроведе потребните реформи. Во Декларацијата од Самитот на НАТО во Букурешт, јасно беше призната нашата посветеност кон вредностите и оперативните активности на НАТО и напредокот во реформскиот процес.

Република Македонија соработката со НАТО ја остварува со активно вклучување во антитерористичката коалиција и соодветна обука на институциите на системот и антитерористичките сили; идентификација на областите каде што можеда направи релевантно учество во одбранбените способности на Алијансата и регионот; координација меѓу разузнавачките служби и подобри врски помеѓу разузнавачките служби; реформи во полицијата и етаблирање на принципотна професионалност и компетентност. Во однос на соработката со НАТО, Република Македонија е активна во спроведувањето на сите реформи и засилувањето на големиот кон глобалниот мир преку воените миси.

Алијансата ја препознава посветеноста на Македонија кон вредностите на НАТО, како и нашиот придонес во евроатлантската и регионалната безбедност и стабилност. Членството во НАТО претставува силен мотивирачки фактор и за сеопфатните национални безбедносни реформи во Република Македонија. Република Македонија е целосно подготвена за преземање на обврските и одговорностите како членка на НАТО. Гледано од перспектива на Република Македонија, НАТО е клучниот столб на современата евроатлантска безбедносна архитектура.

6. Учеството на Република Македонија во мисиите на НАТО

НАТО е активен и водечки придонесувач во градењето на мирот и безбедноста на интернационално ниво.³⁶ Преку неговите операции за кризен менаџмент, Алијансата ја демонстрира својата подготвеност да дејствува како позитивна сила за промена и нејзините капацитети ги насочува да се соочат со предизвиците на 21 век.

Уште од 1990 година, од првата мисија за поддршка на мирот на Балканот, темпото и разновидноста на НАТО операциите постојано се зголемува. НАТО се ангажира во мисии кои покриваат широк спектар на операции за кризен менаџмент – од борбени, градење на мир, до обука и логистичка поддршка, набљудување и хуманитарни активности. Денес околу 100.000 воени лица се ангажирани во мисиите на НАТО низ целиот свет успешно водејќи комплексни активности на земја, воздух и море и во сите видови на околина. Силите на НАТО денес извршуваат мисии во Авганистан, Косово, Медитеранот, Југот на Африка и Сомалија.

Мисијата на НАТО во *Авганистан* ИСАФ денес опфаќа околу 87.00 војници од 49 разни земји распоредени низ Авганистан. Оваа мисија на НАТО има за цел да го зголеми авторитетот на централната власт на Авганистан за да може да создаде околина за водење и функционирање на демократските институции и воспоставување на владеењето на правото. Исто така оваа мисија има за цел да спречи Авганистан повторно да стане сигурно подрачје на терористите.

³⁶ Обработка според: NATO A-Z, NATO operations and missions, 2013

Денес околу 5.000 војници на Алијансата извршуваат операции на Косово како дел од НАТО силите на Косово – NATO's Kosovo Force (KFOR). Од влегувањето на овие сили на Косово во Јуни 1999 година, за да се спречи раширеното насилство и да се запре хуманитарната катастрофа, силите на КФОР одржуваат силно присуство низ целата територија, одржувајќи го мирот кој беше воспоставен од НАТО во претходната деценија.

Од Април 2003 година НАТО систематски го контролира утоварувањето на сомнителни бродови во *Средоземното море* во Гибралтарскиот теснец – мореуз со што обезбедува зголемување на перцепцијата за безбедност. Активностите, односно операциите се остваруваат со заштита на стратегиските пристанишни региони и борба против тероризмот од и на море.

Од 17 Август 2009 година НАТО спроведува операции со цел да даде придонес во меѓународните напори во борбата за спречување на пиратството на морските простори на *Југот од Африка*. НАТО на државите од ова подрачје им нуди, доколку побараат тие, помош во развивањето на сопствени капацитети за борба против пиратските активности.

Од Јуни 2007 година НАТО и помага на мисијата во *Сомалија* AU Mission in Somalia (AMISOM) со обезбедување на воздушен мост за одржувачите на мирот.

Со политичкиот консензус на сите политички субјекти во РМ како и на целокупната македонска јавност во поглед на поддршката на Коалицијата за борба против тероризмот, Република Македонија зема активно учество со испраќање на свои единици во мисиите „Слобода за Ирак“ и „ИСАФ“.

Правна основа за донесување на Одлуката за испраќање на единиците на Армијата на Република Македонија за учество во мировните операции во Ирак и Авганистан е членот 41 став 3 од Законот за одбрана според кој одлуката за испраќање на единица на АРМ надвор од територијата на Републиката за учество во мировни мисии донесува Собранието.

Врз основа на своите законски овластувања Собранието на Република Македонија донесе одлуки за испраќање на свои единици во мисиите „Слобода за Ирак“ и „ИСАФ“ и тоа за периодот од јануари 2003 до денес и тоа за секоја мисија посебно на секој 6 месеци од времетраењето на мандатот на мисиите.

Република Македонија продолжува со учеството во воените мисии на НАТО³⁷ Според стандардите и препораките на НАТО во 2010 година се зголемува придонесот за околу 50% во ИСАФ - Авганистан. Република Македонија преку Координативниот центар за поддршка на КФОР (KFOR-HNSCC) продолжува со обезбедување на логистичка поддршка на НАТО операцијата на Косово – КФОР . Согласно плановите за учество во меѓународни мисии Република Македонија придонесува кон напорите на меѓународната заедница за стабизирање, безбедност и развој на Авганистан со околу 250 припадници на АРМ (со што Македонија достигна учество во мисии со 4% од вкупните сили, односно е 5- ти контрибутор по број на население).

6.1. Превентивна дипломатија

Превентивната дипломатија е акција за спречување на спорови кои произлегуваат од државите, за спречување на постоечките спорови и ескалација на конфликти и го ограничуваат ширењето кога тие ќе се појават. Превентивната дипломатија е ненасилна акција преземена од страна на сите учесници за да се спречи спорот да стане насилен, да ескалира и да се прошири и да прерасне во вооружен судир.

Превентивната дипломатија се служи со три цели:³⁸

(1) Да ги спречи спорите меѓу државите или меѓу владите и малцинските партии во рамките на државите,

(2) Да се спречи постоење на спорите пред тие да се трансформираат во отворени конфликти,

(3) Ако избие конфликт, да се осигура дека истиот се шири во најмала можна мера.

Превентивната дипломатија вклучува дипломатско, политичко, воено, економско и хуманитарно делување на влада, на мултилатерални организации, на регионални организации, невладини организации и други меѓународни агенции, со основни заеднички цели: спречување спорови и судири помеѓу државите, спречување ескалација на спорови и судири во вооружени конфликти, лимитирање на интензитетот на насилството кои произлегуваат од конфликтите, спречување и совладување на хуманитарните кризи,

³⁷ Надворешни работи, oi.org.mk/upload/Nadvoresni-raboti-2

³⁸ Kevin M. Cahill, (2000). Preventive diplomacy: stopping wars before they start. Revised and updated editions. The Center for International Health and Cooperation, New York, стр. 29

иницирање мерки кои водат до евентуално решавање на кризите и конфликтите. Оттука, превентивната дипломатија, по пат на преговарање, се занимава со решавање на одделни прашања пред тие да станат проблем и со решавање проблеми пред тие да ескалираат во вооружен судир.

Насоченоста на превентивната дипломатија е кон идентификување и следење на конфликтите со цел да се спречи тие да се претворат во насилство. Превентивната дипломатија се потпира на верувањето дека е подобро конфликтите да се спречат пред тие да се претворат во насилство.

Превентивната дипломатија има посебно место во современите меѓународни односи. Таа претставува активност која е тесно поврзана со мултилатералната дипломатија и која истовремено бара поврзување на различни надворешно-политички инструменти и методи. Превентивна дипломатија делува во ситуација пред да се случи „ескалација на криза“ која пак може да го загрози мирот.

Преговарањето ја претставува основата на превентивната дипломатија. Превентивната дипломатија, всушност, претставува преговарање. Од овој аспект се извлекува и поврзаноста дека превентивната дипломатија речиси секогаш дејствува преку преговарање. Според тоа, преговарањето може да се одвива на два начина, и тоа:

прво, директно помеѓу страните во спорот; и

второ, преку посредување на третата страна.

Интервенцијата на третата страна е една од техниките на преговарање која почесто се користи. Притоа е значајно да се има предвид дека механизмот превентивна дипломатија можат да го користат и самите спротиставени страни, со цел да се реши спорот, или, пак, тој да остане во границата во која спорот може да се реши со политички инструменти.

Посредувањето е најчест облик на преговарање во кој третата страна делува како иницијатор и катализатор во остварувањето на преговорот, а за кој страните во спорот не се во состојба сами да го остварат.

Резултатот од преговарањето зависи од самите страни во спорот, но исто така, и учеството на „посредникот“ е пресудно. Всушност, листата на улогата на посредникот вклучува:

- Координација на активностите за да бидат донесени двете страни во спорот на маса и

- активности преговорите да не се прекинат.

Од својата формална независност од поранешна Југославија во 1991 година, Република Македонија³⁹ беше подложена на различни стратегии со цел да ја потврди својата политика да остане надвор од спиралите на насилство и конфликтните сценарија кои беа доживевани за време на процесот на распаѓање од поранешна Југославија.

Присуството и мандатот на различни меѓународни актери значително влијаеше врз процесот на справување и превенција на конфликтите во околината, а исто така и во Македонија. Раната улога на набљудувачката мисија на ОБСЕ и на високиот комесаријат на националните малцинства во процесот на градење на доверба во Македонија; присуството на мисијата на ОН (UNPREDEP) и нивниот позитивен придонес за стабилноста на државата како и влијанието на некои невладини организации, главно развија позитивна перцепција кај јавноста и очекувања од меѓународниот придонес .

Како исклучителен пример за превентивно распоредување досега, има подржано превентивни дипломатски мерки и широка меѓународна стратегија за градење мир е мисијата УНПРЕДЕП. Постојат неколку, посебни, исцрпно истражувани мерки за поддршка на оценетиот успех на мисијата:

- Покана од земјата домаќин и истакнување на важноста на внатрешната политичка согласност;
- Јасен мандат на мисијата, иако ограничен на набљудување и известување ;
- Воениот состав од Нордиски земји + САД изгледаше како успешна компонента за спречување во дадени регионални околности;

³⁹ Лидија Георгиева: Македонија наспроти интеграциите : Од оперативна превенција кон конфликтна трансформација, Институт за Одбранбени и Мировни студии Филозофски факултет, Скопје , Македонија Партнери во мир и превенција Регионална стабилност преку човекова безбедност одбрани текстови од Конференции за Превенција и човекова безбедност 2005-2007, Скопје , 2008

6.2. Меѓународни сили за безбедносна помош - ИСАФ

Меѓународните безбедносни сили за помош (ИСАФ) и понатаму се еден од најголемите приоритети на НАТО кој ја превзеде командата со мисијата на ИСАФ во август 2003 година. Алијансата веќе долго време се залага за „сеопфатен пристап“ кон Авганистан и останатите безбедносни предизвици којшто ќе ги обедини цивилните и воените активности. Новата фаза во ангажманот на меѓународната заедница каде доминантно воените активности за остварување безбедност и стабилност преминуваат во пристап каде поголем акцент се става на цивилните активности за обнова и пред сè, сопствен ангажман од страна на Авганистан.

Земјите кои што учествуваат со трупи во рамките на ИСАФ работат според заедничката стратегиска визија за Авганистан којшто се води од четири клучни принципи:⁴⁰

- Цврста и заедничка долгорочна заложба;
- Поддршка за зајакнување на авганистанското раководство и одговорност;
- Сеопфатен пристап од страна на меѓународната заедница за обединување на цивилните и воените активности; и
- Зголемена соработка и ангажман од страна на соседите на Авганистан, особено од страна на Пакистан.

Покрај ова, земјите застапени во ИСАФ исто така работат според сеопфатен политичко-воен стратегиски план за Авганистан кој што поставува јасни и реалистични одредници за да се овозможи пофокусиран напор и за да се мери напредокот на објективен начин. Планот исто така обезбедува и насоки за тоа како да се соработува на поефективен начин со авганистанската влада и другите меѓународни организации.

Република Македонија го започна своето учество во НАТО предводената операција „ИСАФ“⁴¹ во август 2002 година, со испраќањето на два офицери како дел на турскиот контингент. Во март 2003 година, Армијата на Република Македонија го зголеми својот придонес во „ИСАФ“ мисијата со испраќање на едно одделение од составот на втората

⁴⁰ НАТО после Букурешт, Помош за Авганистан, консолидирање на Европа, продлабочени партнерства, соочување со новите предизвици, - NATO Public Diplomacy Division, Брисел 2008

⁴¹ Обработка според: Република Македонија, Министерство за одбрана: Учество во мировната операција „ИСАФ“ во Авганистан, Скопје 2013

пешадиска бригада, како дел од германскиот контингент. Како резултат на успешното извршување на мисијата и високите оценки добиени за учество во „ИСАФ“, од август 2004, па се до крајот на 2006 година, АРМ учествуваше со еден механизирани пешадиски вод од единицата Леопарди. Истовремено, во август 2005 година, во „ИСАФ“ е упатен и медицински персонал, како дел здружениот медицински тим во АЗ формат (Македонија, Албанија, Хрватска), кој успешно извршуваше задачи на кабулскиот аеродром, најпрво во состав на грчката полска болница, а потоа во состав на чешката полска болница.

АРМ во јуни 2006 година, испрати и една механизирани пешадиски чета, дел на првата механизирани пешадиска бригада, во состав на британскиот контингент во „ИСАФ“. Во втората ротација на четата за обезбедување на командата на „ИСАФ“, Република Македонија го зголеми присуството од деведесет на 127 (сто дваесет и седум) учесници, а од јануари 2008 година, испрати и тројца штабни офицери во командата на „ИСАФ“ во Кабул.

Како поддршка на напорите за самооддржливост на Авганистанската национална армија (АНА), започнувајќи од март 2008 година, Република Македонија испрати двајца припадници (еден офицер и еден подофицер) како дел на здружениот мултинационален Оперативен менторски тим за врски (OMLT) во Мазар е Шариф, додека започнувајќи од декември 2008 година, во соработка со Кралството Норвешка, македонски медицински персонал е вклучен преку еден хируршки тим во организациската структура на хируршка единица при норвешкиот Провинцискиот тим за реконструкција (PRT) во Мејмана, Авганистан.

Учеството на Република Македонија и Армијата на Република Македонија во НАТО предводената мировна операција „ИСАФ“, продолжи да се зголемува. Така, од јануари 2009 година, уште 3 (три) припадници на АРМ (двајца офицери и еден подофицер), како дел од Оперативен менторски тим за врски (OMLT) беа упатени во реонот на Кундуз, за менторирање на припадниците на АНА. Во март 2010 година, во рамките на билатералната соработка со ВС на САД, поточно со единица на Националната гарда на сојузната држава Вермонт, САД, 79 (седумдесет и девет) припадници на ПСО и БВП, во една ротација, беа распоредени за извршување на задачи во мировната операција „ИСАФ“.

Со цел јакнење на регионалната соработка и заеднички придонес во воспоставување на светскиот мир, во рамките на А-5 иницијативата (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Македонија, Црна Гора), а со поддршка на САД и Словенија, како придружна членка, во 2011 година, започна подготовка на персонал за учество во мировната операција „ИСАФ“, во рамките на НАТО мисијата за обука – Авганистан (НТМ-А). Како водечка нација е Република Хрватска во проектот за менторирање на персонал на АНА во Школо на воена полиција, во гарнизонот Даруламан, во реонот на Кабул. Првиот контингент во оваа регионална иницијатива е упатен во септември 2011 година, а Република Македонија учествуваше со 3 (три) штабни офицери. Во февруари 2012 година, учеството во оваа регионална иницијатива е зголемено за уште 5 (пет) лица, во рамките на мобилен тим за обука.

Во моментот Република Македонија учествува со најстар национален претставник, една механизирани пешадиска чета (сто четириесет и девет војници), еден офицер во Здружената меѓународна команда на „ИСАФ“ во Кабул, еден подофицер на аеродромот КАИА, пет старешини како дел на мултинационалниот ОМЛТ во Мазар е Шариф и двајца офицери во Школото на воена полиција на АНА во реонот на Кабул. Вкупниот број на учесници во моментот е 159 (сто педесет и девет).

Досега Република Македонија учествувала вкупно со 2169 (две илјади сто шеесет и девет) лица во мировната операција „ИСАФ“.

6.3. Слобода за Ирак

Мисијатана АРМ Слобода за Ирак започна со испраќање на 2 офицери во Централната команда на САД во Тампа како национални претставници, во Март 2003 година.

По завршувањето на главните борбени операции, рушењето на режимот на Садам Хусеин, и усвојувањето на Резолуцијата 1546 на Советот за Безбедност на Обединетите Нации, во Јуни 2003 година донесена е одлука и упатен е вод за специјална намена кои ги извршуваше задачите во состав на 4.пешадиска дивизија на Мултинационалните сили за Ирак. Во 2008 година, нашето учество во Мисијата „Слобода за Ирак“ беше зголемено со уште еден вод. Од јуни 2003 година до декември 2008 година вкупно извршени се 11

ротации. Единаесетата ротација беше последна со што и нашето учество во мисијата во Ирак заврши. Вкупна бројка на лица кои учествувале во оваа мисија е 490.

Војниците и старешините во текот на реализирањето на мисијата се соочија со разни предизвици, закани и опасности што произлегува од мисијата и професијата. Припадниците на Армијата на Република Македонија во текот на мисијата покажаа професионализам, висок степен на обученост и спремност во извршувањето на мисиите. Со својата посветеност, храброст, одговорност и патриотизам рамо до рамо со војниците од САД и другите коалициони партнери ја претставија нашата Република Македонија достоинствено и во најдобро светло. Најдобра потврда за нивните успеси се 120 медали доделени од САД. Затоа велíme дека тие се најдобрите амбасадори на земјата.

Армијата на Република Македонија даде свој конкретен придонес во овозможувањето на изградбата на цврсти кредибилни демократски институции и високо обучени безбедносни сили во Ирак, сили кои ја гарантираат иднината на својата земја како и стабилноста и безбедноста во нивното опкружување и пошироко.

ТРЕТ ДЕЛ: ВЛИЈАНИЕТО НА СОРАБОТКАТА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО НАТО ВО МЕНАЦИРАЊЕТО СО БЕЗБЕДНОСНИТЕ РИЗИЦИ

1. Карактеристики на менаџирањето со безбедносните ризици во Република Македонија

Управувањето со безбедносните ризици во Република Македонија како закани од природни и технички катастрофи, од насилно менување на системското уредување на земјата или за решавање на меѓунационалните и етничките конфликти, тероризмот и недозволената трговија со дрога и оружје, ги покрива работите на спречувањето, подготовката и отстранувањето на последиците од ваквите активности.

Како закани по безбедноста на република Македонија кои можат да доведат до пијава на кризна состојба и кои треба да се менаџираат се истакнуваат:

- Намерите, активностите и дејствата со кои се има за цел да се наруши суверенитетот, унитарноста, независноста и самостојноста на Републиката;
- Активностите со кои се има за цел да се предизвика конфликт или да се нападне земјата и да се води војна од страна странски или други вооружени сили или организации и групи;
- Предавства и соработка со непријателски сили;
- Вооружени или други активности со кои се има за цел да се оневозможи функционирањето на државата;
- Шпиунажа од странски сили и организации или нивни агенти со цел откривање на документи и податоци од значење за безбедноста и одбраната на земјата;
- Насилство, саботажи, терористички активности, киднапирања, атентати;
- Вршење кривични дела насочени против интересите на државата.

Термините кои се поврзани со законите по безбедноста на Република македонија ги имаат следните значења:

“Група граѓани и организации” двајца или повеќе граѓани кои преземаат дејства со употреба или без употреба на оружје со цел да се врши насилство, киднапирање, саботажи, уништување на објекти, загрозување на животната средина со трајни последици, се врши тероризам, организиран криминал, недозволена трговија со дрога, оружје, луѓе и други опасни средства определени со закон.

“Организации” се сметаат и организациите на одредени групи кои го соопштуваат своето име и со примена на оружје вршат напад врз институциите на власта, создаваат конфликт и водат војна.

“Насилство” примена на сила од групи граѓани или организации за остварување на одредени цели.

“Саботажа” активност, односно активности со кои се сака да се повреди, поремети или да се опструира функционирањето на органите на државната власт или да се уништат и онеспособат одредени објекти или природни богатства.

“Тероризам” смислена и организирана активност со користење на сила или насилство како средство за заплашување на населението или присилување на органите на државната власт за остварување на одредени политички, социјални, етнички или идеолошки цели.

“Киднапирање” грабнување на поединци или група на луѓе или претставници на државната власт со цел да се остварат одредени политички, социјални, етнички или идеолошки цели.

“Организиран криминал” дејствување на групи или организации, на однапред смислен начин, за одземање на пари, капитал, оружје или други вредности.

“Недозволена трговија” остварување на промет со стоки и услуги надвор од законските прописи.

“Конфликт” борба за да се одржи интегритетот и независноста на Републиката од загрозувања со користење на оружје од групи и организации.

“Војна” вооружена борба на вооружените сили на Република Македонија со друга вооружена сила.

За откривање на заканите и опасностите по безбедноста на земјата се обезбедуваат разузнавачки информации. Разузнавачки информации, претставуваат податоците и информациите што ги обезбедуваат министерствата и другите органи на

управата за заканите и опасностите кои се во надлежноста на нивното редовно работење. Разузнавачки активности во смисла на овој закон претставуваат мерките и постапките за обезбедување на разузнавачки и контраразузнавачки податоци и информации од земјата и од странство заради заштита од заканите и опасностите по безбедноста на Република Македонија. Разузнавачки информации од земјата се податоците и информациите кои се обезбедуваат за намерите, дејствата и активностите на поединци, групи или организации во земјата заради загрозување на безбедноста на Републиката, разузнавачки информации од странство се податоците и информациите што се обезбедуваат надвор од земјата за можностите, намерите и активностите на странски сили, организации или нивни агенти со цел да се загрози безбедноста на Републиката. Разузнавачките податоци за заканите по безбедноста ги обезбедуваат следниве органи:

1. Агенцијата за разузнавање обезбедува вистинити, сеопфатни и навремени информации од странство кои се од значење за заштитата на безбедноста, одбраната, стопанските, политичките и другите интереси на земјата;

2. Управата за безбедност и контраразузнавање обезбедува информации од земјата за заштита на Републиката од шпиунажа, тероризам и други активности насочени кон загрозување или уривање на демократските институции со примена на насилни средства и за потешките форми на организиран криминал;

3. Граничната полиција обезбедува информации за илегалните преминувања на државната граница од групи или поединци кои можат да ја загрозат безбедноста на земјата;

4. Воената служба за безбедност и разузнавање обезбедува разузнавачки и контраразузнавачки информации од земјата кои се значајни за одбраната на земјата;

5. Финансиската полиција обезбедува информации за даночно затајување, перење пари, криумчарење, недозволена трговија кои вклучуваат поголеми износи и за извршување на недозволени финансиски активности против економските интереси на земјата;

6. Дирекцијата за спречување на перење пари обезбедува информации во врска со откривањето и спречувањето на перење пари;

7. Царинската управа обезбедува информации во врска со царинските прекршоци со кои се избегнува плаќањето царина и недозволено пренесување на стоки во земјата;

8. Министерството за надворешни работи обезбедува информации кои се однесуваат на надворешната политика на земјата;

9. Министерството за економија обезбедува информации кои се однесуваат на пазарот на стоки и услуги и на економската политика на земјата;

10. Министерството за транспорт обезбедува информации во врска со состојбите и опасностите во патниот, железничкиот и воздушниот сообраќај и телекомуникациите;

11. Министерството за животна средина и просторно планирање обезбедува информации во врска со состојбата и опасностите од загадување и уништување на животната средина;

1.1. Принципи на управување со безбедносните ризици

Управувањето со безбедносните ризици се темели на следниве принципи:

- Анализа и проценка на можните ризици;
- Спречување;
- Планирање и подготвување;
- Преземање на оперативни активности;
- Надминување на цивилно-восната поделеност;
- Информирање;
- Комуницирање;
- Оспособување;
- Изведување на вежбовни активности.

Анализата значи преземање на активности за следење на меѓунационалните, социо-политичките, техничките и економските движења, состојби и проблеми и проучување на ризиците кои можат да доведат до појава на одредени проблеми во некоја од овие сфери на општествениот живот. Целта на анализата не треба да биде развивање на разбирлива и исцрпна листа на можни ризици, туку синтетизирање

на релевантните фактори од широкиот спектар на предвидливи несакани состојби и правење на прогнози за нивните политички импликации.

Спречувањето значи вложување напори за создавање на соодветна структура и организација и обезбедување на средства за заштита од настанувањето на технолошки или социолошки проблеми, како внатре во земјата така и во непосредната околина и пошироко.

Планирањето и подготвувањето подразбира спроведување на активности со кои ќе се обезбеди однапред осмислена и подготвена заштита и дејствување против појавите како што се настанувањето на нуклеарни несреќи, авионски несреќи, петрохемиски катастрофи, терористички активности и меѓународни конфликти. Сите овие настани претставуваат комплекс на непресметливи и тешко согледливи несреќи од аспект на времето и интензитетот на последиците, но, сепак, многу од нив можат ефикасно да се отстранат или да се ублажат.

Преземањето оперативни активности значи пофлексибилен одговор на различните деловни и одговорни организации кои имаат задачи за дејствување во вакви состојби. Тоа значи преземање на функционални активности на секој, во рамките на неговата одговорност, на координиран и усогласен начин.

Надминувањето на цивилно-воената поделеност значи отстранување на поранешната традиционална поделеност на цивилна и воена страна за остварување на заедничката национална цел, а тоа е обезбедувањето поголема безбедност на земјата. Потенцијалите на воените сили треба да дадат придонес во реализацијата на управувањето со кризните состојби, врз принципите на заеднички и здружени вежби на воениот и цивилниот персонал, персонал кој е составен да дејствува заедно и да одговори на кризата со поголем ефект.

Информирањето, односно обезбедувањето на податоци и информации за можните појави кои доведуваат до настанување на кризни состојби е од посебно значење за донесување на соодветни одлуки. Многу податоци се неопходни со цел да се согледаат мотивите, ако се работи за терористички или за други активности што би ги презеле одредени организации, институции или земји, сознанија за техничките ризици, за појави на радиоактивна контаминација или за нивото на водата во случај на можни појави на

поплави, податоци за можните опции за интервенција од некој од внатре или од надвор и информации за социјалните состојби и проблеми.

Комуницирањето значи воспоставување односи со медиумите за масовно комуницирање бидејќи тие можат исто така да бидат многу значаен фактор на управувањето со кризните состојби. Тие можат многу побрзо и поефикасно да ги достават критичните информации во врска со ризиците, плановите и активностите отколку власта што може тоа да го направи самата. Медиумите, во многу случаи на кризни состојби, можат да бидат вистински партнер со кој може да се соработува во дејствувањето против кризната состојба.

Оспособувањето, всушност, значи стекнување сознанија за истражувањата на ризиците и кризните состојби кои можат да бидат наметнати или да настанат. Оспособувањето се остварува низ разни форми на активности вклучувајќи, во прв ред, набљудување и продлабочување на развојот на управувањето со главните операции во кризни состојби, помош во проценувањето на ризиците и планирањето на кризните состојби и учество во изведувањето на вежбовни активности.

Оспособувањето значи стекнување сознанија за:

- Резултатите од меѓународното искуство и истражувањата за поширок круг кризни состојби и за управување со кризните состојби (природни и технички катастрофи, социјални и интернационални конфликти, јавни нереди, тероризам);
- Водење на систематско практично управување со кризните состојби (спречување, подготвување, одговор, враќање во првобитната состојба);
- Размена на искуства и водење на дијалог меѓу релевантните државни служби и агенции кои се бават со изработката на програми за обука, вежби и активности за информирање на јавноста.

Изведувањето на вежбовни активности е мошне значајно подрачје за применување на управувањето со кризните состојби. Обучувањето, преку изведување вежбовни активности, треба да опфати: проценка на ризиците, утврдување на принципите за планирање и подготвување за решавање на кризни состојби, организирање на командувањето, контрола и донесување одлуки за кризните состојби, комуникација и координација на активностите, информирање на јавноста, борба со стресовите и

колективното однесување, трауми и враќање во првобитната состојба, развој и оспособување.

Менаџментот со безбедносните ризици, односно кризниот менаџмент во Република Македонија⁴² претставува комплекс на преземени мерки и активности, од превентивен и реактивен карактер, со кои надлежните институции во државата настојуваат сите извори на загрозување по безбедноста на граѓаните да ги елиминираат или нивниот ефект да го сведат на толерантни граници. Во најширока смисла на зборот, основна задача на кризниот менаџмент е одговор на кризи, односно менаџирање или управување со појавите (ризички и опасности) кои можат да предизвикаат настанување на криза или поширока кризна состојба во државата или нејзин помал дел.

Република Македонија, од нејзиното осамостојување до денес, во рамките на сопствените можности, постојано ја следи динамиката на случувањата во оваа област. Во континуитет презема нормативни, организациски и институционални мерки и активности со цел да изгради современ и одговорен систем кој ќе обезбеди високо ниво на сигурност на своите граѓани и заштита на останатите материјални и други вредности во државата.

Заради постигнување на целосна компатибилност и интероперабилност со глобалните и регионалните безбедносни системи, во Република Македонија се воспоставува систем за управување со кризи чија основна функција е превенција, рано предупредување и справување со сите ризици и опасности. Посебните цели на овој систем се насочени кон обезбедување на постојано ниво на консултации и координација помеѓу сите надлежни субјекти, донесување на одлуки на највисоко ниво, постојано проценување на ризиците и опасностите, навремена реакција, ефикасно и соодветно искористување на расположивите способности и ресурси.

- Во градењето на капацитетите на кризниот менаџмент и неговите механизми и способности да се одговори на современите ризици и опасности, основното внимание се посветува на следните елементи:

- Навремена идентификација и проценка на веројатноста и интензитетот на потенцијалните ризици и опасности кои можат да ги загорзат граѓаните и виталните вредности на државата;

⁴² Република Македонија: Центар за управување со кризи: „Систем за управување со Кризи (Прирачник), Скопје 2009 година

- Нагласеност на превентивната функција и преземање мерки за намалување на силата на идентификуваните ризици од страна на надлежните институции;
- Планирање и преземање на сеопфатни мерки за подготвеност на институциите, заедниците и граѓаните, кои ќе се спроведуваат во високо координиран и организиран процес, воден од надлежен државен орган;
- Нагласеност од потребата за високо ниво на меѓуресурска и меѓународна соработка во сите фази на справувањето со кризи и кризни состојби;
- Рационалност и ефикасност во искористувањето на ресурсите и капацитетите на локално и национално ниво.

Во духот на Меѓународната стратегија за намалување на ризици од несреќи и катастрофи на Обединетите нации (UN ISDR), како и генералните насоки на Рамката за акција од Хјого, усвоени на конференцијата за намалување на катастрофи, организирана од страна на ООН, е воспоставена Национална платформа за намалување на ризици од несреќи и катастрофи. Целта на воспоставувањето на Националната платформа е обезбедување интегриран, ефикасен и ефективен пристап за превенција, рано предупредување, справување и надминување на последици од природни и од човек предизвикани несреќи и катастрофи, притоа обезбедувајќи функционално единство на државната власт, локалната самоуправа, невладиниот сектор, академската и бизнис заедницата. Во рамките на Националната програма се формирани поединечни или специјализирани платформи според видот на ризиците и опасностите, исто така предвидени се и национални комисии за превенција и управување со специфични ризици и опасности.

1.2. Планирање на активностите на менаџментот со безбедносните ризици

При планирањето на справувањето со безбедносните ризици, односно со кризните состојби, се тргнува од основниот принцип според кој одговорноста на органите на власта во кризна состојба останува иста како и во нормална состојба, а тоа е да се заштити населението и материјалните добра, да се обезбеди здравствена заштита и да се сочува човековата околина. При ова мора да се има предвид дека кризната состојба доведува до појава на дополнителни активности без да се именуваат надлежностите и одговорностите.

Планот за кризни состојби треба да се темели на следните постапки:⁸⁴

а) Планот треба да го спроведуваат органите на власта и да обезбедат негово соодветно спроведување.

б) Планот за кризни состојби треба да покрене три фази: фаза на настанување, фаза на промени и реакција на фаза на реконструкција.

в) Планот за кризни состојби треба да ги опфати мерките и активностите за елиминирање на кризните состојби, во принцип за сите видови несреќи, бидејќи најголемиот број на мерки и активности се идентични.

г) Планот за кризни состојби мора да се изработува и неговото спроведување мора да е во согласност со правната регулатива на земјата.

Во случај на настанување на кризна состојба значајно е ангажирањето на голем број органи и институции, во прв ред: полицијата, органите надлежни за стопанство, финансии, телекомуникации, сообраќај, градежништво, заштита на човековата околина, информации, здравство, земјоделство, трговија, енергетика, противпожарни единици, црвен крст, метеоролошки завод, и ако е потребно и вооружените сили.

За време на кризната состојба, односно за елиминирање на кризните состојби треба да се врши координација на задачите за време на трасњето на кризната состојба или после тоа. Задачите на координацијата се состојат во следново:

а) *За време на кризната состојба:*

○ Да се воспостави контакт со претставниците на меѓународните институции со кои земјата има воспоставено соработка;

○ Да се координираат активностите за заштита и спасување на национално и локално ниво;

○ Да се определат средствата за заштита и спасување кои ќе се упатат и ќе се користат на локално ниво;

○ Да се координира користењето на средствата за транспорт и телекомуникации;

○ Да се координира емитувањето на информации во врска со несреќата.

б) По елиминирањето на кризната состојба:

- Да се спроведе програмата за реконструкција, односно доведување на земјата во состојба каква што била пред кризната состојба;
- Да се проценат ефектите од преземените мерки за елиминирање на кризната состојба;
- Да се подготви извештај за надлежните државни органи;
- Да се извлечат искуства за во иднина.

Плановите за елиминирање на кризни состојби се изработуваат како:

- Планови за елиминирање на кризни состојби предизвикани од било кој вид несреќи (општи планови);
- Ппланови за елиминирање на кризни состојби предизвикани од одделни видови несреќи (посебни планови) карактеристични за одделните подрачја или региони.

Планот за елиминирање на кризни состојби предизвикани од било кој вид на несреќи, по правило се разработува на национално ниво, а за специфичните видови несреќи на ниво на одреден регион или подрачје.

Планот за елиминирање на кризни состојби се подготвува и донесува во прв ред да се обезбеди координиран пристап во решавањето на несреќите било тие да се предизвикани од природни несреќи, од дејствувањето на луѓето или да се резултат на воени дејствија.

Од аспект на ангажирањето на органите на државната власт во решавањето на кризните состојби, при планирањето на елиминирањето на кризните состојби се тргнува од следното:

Бидејќи кризната состојба, кога веќе настанала, се вели дека тоа е неминовност која треба да се реши. Во тој случај се поставува прашањето: колку органите на државната власт треба да бидат вклучени, колку брзо и колку многу?

Одговорот е: органите на државната власт мора да бидат вклучени во елиминирањето на кризните состојби од почетокот на нивното настанување, во текот на нивното елиминирање и во процесот на воспоставување на состојбите како и пред настанувањето на кризната состојба. А тоа подразбира⁸⁵:

- 1) Развивање на планот за управување со кризната состојба;

- 2) Да се извршат подготовки и да се создадат услови за подготвеност за најлошото:
 - Да се контролираат причините кои можат да доведат до кризни состојби;
 - Да се развијат сили и средства за контрола на причините кои можат да доведат до појава на кризна состојба;
 - Да се тестира планот за управување на планот за управување со кризните состојби;
 - Да се подготват формите и начинот за известување на јавноста.
- 3) Да се преземе иницијатива:
 - Да се обезбеди сопствениот интегритет;
 - Да се подготват информации;
 - Да се воспостави контрола;
 - Да се определи начинот на информирање и алтернативите за времетраењето на кризата;
 - Да се известат медиумите;
 - Да не се одложуваат акциите.
- 4) Да се направи список на можните и потребни контакти со други органи или претставници на меѓународни институции.
- 5) Да не се дозволи да дојде до појава на паника.
- 6) Да се преземат акции за да се спречи развојот на кризната состојба.
- 7) Да се процени состојбата од аспект на нејзиниот можен развој.
- 8) Да се идентификуваат и да се информираат органите или земјите кои лично да се вклучат како потенцијални учесници во поддршката за елиминирање на кризната состојба.
- 9) Кризата да се внесе во нормалните текови на работењето.
- 10) Да се управува со активностите по елиминирањето на кризната состојба.
 - Да се почитуваат правата и да се направат модификации за да се обезбеди подобра подготвеност за следниот пат;
 - Ако кризата и натаму се развива, да се продолжи со управување со активностите за нејзино елиминирање.

Во услови на кризна состојба, од аспект на политичките или националните цели, како најважен елемент со поставува прашањето на вистинското управување со кризните состојби од страна на органите на државната власт. Бидејќи елиминирањето на кризните состојби неопходно го наметнува ангажирањето на поголем број државни органи, неопходно се наметнува потребата од формирање на заедничко, меѓуресорско тело за координација на активностите за елиминирање на кризните состојби. Управувањето со кризната состојба опфаќа преземање на активности кои значат управување во пред кризниот период, управување за време на кризата и управување после кризата.

1.3. Организираност на системот за менаџмент со безбедносните ризици

Менаџментот со безбедносните ризици, односно кризниот менаџмент во Република Македонија нормативно и организациски се воспоставува како систем за преземање на мерки и активности од сите видови (превентивни и реактивни), од страна на многу учесници (надлежни субјекти) во системот, во различни ситуации и состојби. Заради непречено функционирање на системот за управување со кризи во Република Македонија, се формираани следните органи и тела:

- Управувачкиот комитет (УК),
- Групата за проценка (ГП),
- Центар за управување со кризи (ЦУК),
- Регионални центри за управување со кризи (РЦУК),
- Главен штаб (ГШ) и
- Регионални штабови (РШ).

Управувачкиот комитет е највисокото тело на Владата кој ја врши координацијата и управувањето со системот за управување со кризи. Него го сочинуваат министрите на министерствата за: внатрешни работи, здравство, транспорт и врски, одбрана, надворешни работи и раководителот на групата за проценка.

Групата за проценка е исто така тело на Владата кое врши постојано проценување на ризиците и опасностите по безбедноста на Републиката и предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба.

Групата за ја сочинуваат: директорите на Бирото за јавна безбедност, Управата за безбедност и контраразузнавање, Агенцијата за разузнавање, директорите и замениците на директорите на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување, заменикот на началникот на Генералштабот на Армијата, како и раководителот на Службата за безбедност и разузнавање во Министерството за одбрана.

Центарот за управување со кризи е задолжен за обезбедување на целосната организациска, административна и стручна поддршка на телата и субјектите во системот за управување со кризи. Неговите основни надлежности се состојат во:

- Обезбедување континуитет во меѓуресорската и меѓународната соработка, консултации и координација во управувањето со кризи;
- Изработување и ажурирање на единствена процена за сите ризици и опасности по безбедноста на Републиката;
- Предлагање на мерки и активности за разрешување на кризна состојба;
- Извршување на други работи утврдени со закон.

При Центарот за управување со кризи е формиран *Главен штаб*, како оперативно-стручно тело кое раководи со активностите за превенција и справување со кризни состојби. Главниот штаб го сочинуваат претставници од учесниците во Управувачкиот комитет. Членови на штабот се и раководителот на итната медицинска помош во Скопје, директорот на Дирекцијата за заштита и спасување, претставници на Армијата, Агенцијата за разузнавање и Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации. Со Главниот штаб раководи директорот на Центарот.

Заради информирање, следење на состојбата, размена на податоци и информации, давање на предлози за управување со кризна состојба и изработка на единствена процена, системот за управување со кризи се организира на целата територија на Р. Македонија, а неговата регионална организациска структура, е воспоставена во 35 *Регионални центри*, вклучувајќи го и градот Скопје. Заради рационалност и ефикасност во работењето, оперативната организација на Системот за управување со кризи на регионално ниво е воспоставена во 8 *главни регионални центри* (ГРЦУК):

Центарот за управување со кризи, заради извршување на надлежностите поврзани со одржување на постојани комуникации, размена на информации, соработка и координација со сите субјекти во системот за управување со кризи, има воспоставено

единствен комуникациско-информативен систем со единствен број на повик-јавување во случај на ризици, опасности и други несреќи, на целата територија на Република Македонија.

2. Придонесот на Република Македонија во менаџирањето со безбедносните ризици во светот

И покрај предизвиците со кои се соочуваше од почетокот на својата независност и градењето на нејзината функционална мултиетничка демократија, Република Македонија се трансформира од корисник во земја која дава придонес во чувањето и јакнењето на глобалната безбедност.⁴³

Придонесот на Република Македонија за глобалната безбедност, мир и стабилност, првенствено се гледа преку вложувањето на сопствените безбедносни способности и капацитети за остварување на заедничките вредности и интереси. Повеќе од 3.000 македонски војници досега биле дел од мисиите кои имаат за цел зачувување на мирот и безбедноста во рамките на меѓународни мировни операции во повеќе земји во светот.

Првиот придонес на Република Македонија⁴⁴ надвор од нејзините граници започна во 2002 година во рамките на НАТО-предводената мисија ИСАФ во Авганистан. Потоа придонесот постепено се зголемуваше со распоредување на сили во мисијата „Слобода за Ирак“ во Ирак, во воената операција „ЕУ АЛТЕА“ во Босна и Херцеговина и во мисијата на Обединетите нации „УНИФИЛ“ во Либан. Дополнително, Република Македонија континуирано од 1999 година обезбедува постојана поддршка за силите во операцијата „КФОР“ на Косово.

Нашиот придонес со сили во ИСАФ започна во 2002 година. Придонесот постепено се зголемуваше и во 2010 година постигна највисоко ниво од 250 војници во една ротација. во текот на 2010 година АРМ даваше придонес и во контингентот на 86. бригада на Националната гарда на Вермонт (САД) во ИСАФ со еден вод на воена полиција за обука на авганистанската национална полиција и еден ренџерски вод за обука на авганистанската национална армија.

⁴³ The contribution of the Republic of Macedonia to global security, peace and stability, The Free Library, Copyright 2010 Gale, Cengage Learning.

⁴⁴ Обработка според: Министерство за одбрана: „Бела книга на одбраната“, Скопје 2012

Од 2003-2008 година Република Македонија учествуваше во мисијата „слобода за ирак“ предводена од САД со вкупно 11 извршени ротации, или вкупна бројка од 490 лица воен персонал. Иницијалниот придонес со еден вод за специјална намена во 2008 година беше дополнително зајакнат со уште еден вод.

Првиот придонес на Република Македонија во рамките на воената операција предводена од Европската унија – „алтеа“, започна во 2006 година со учество на хеликоптерски детачман составен од два хеликоптери Ми-8/17, а заврши во јули 2008 година. Придонесот во АЛТЕА продолжи со испраќање на меди-цински тим на ниво 1, правен советник и подофицер за превентивна медицина во Командата на ЕУФОР.

Република Македонија учествува во Концептот на ЕУ - борбените групи и е дел од борбената група ЕУ бг II/2012 во која учествуваат Германија – земја лидер, Австрија, Чешка, Ирска и Хрватска. Националниот контингент брои 150 лица воен персонал во состав: една пешадиска чета, штабен персонал во командата на силите, мешовито одделение за АБХО, тим за разузнавање, медицински техничар во медицинската чета Ниво-1 и национален елемент за поддршка. Контингентот е во потполна готовност за распоредување во текот на втората половина од 2012 година.

Од мај 2007 година го започнавме својот придонес во операции пред-водени од ООН, со учество на еден штабен офицер во мисијата „УниФил“ во Либан. Денес во тек е шестата ротација.

Придонесот на Република Македонија во меѓународните операции претставува конкретна потврда за успешноста на реформите во одбраната и за цврстите стратегиски определби на државата за членство во НАТО и во Европската унија. Двесте припадници на Армијата се одликувани со разни медали за храброст, посветеност и високи професионални достигнувања.

3. НАТО и регионалната соработка на Република Македонија во менаџирањето на безбедносните ризици

Сè поголемата меѓузависност на националните економии, влијанието на Европската Унија и НАТО, како и влијанијата на глобализацијата, во значајна мера ги определуваат предизвиците, но и можностите за развој и безбедност на земјите од регионот на Западен Балкан.

Карта број 2:

КАРТА НА ЗЕМЈИТЕ ОД ЈУГОЗАПАДЕН БАЛКАН

Во 1995 година, завојуваните страни во граѓанската војна во Босна го потпишаа Дејтонскиот договор, кој воспостави мир. Алијансата, од своја страна, ангажира 60.000 луѓе, со цел да се почитува Договорот и да се избегне нов конфликт. Силите за имплементација (IFOR), раководени од страна на НАТО, по завршувањето на мандатот беа заменети од Силите за стабилност (SFOR), за безбедување на стабилноста и обнова на земјата. НАТО, воедно придонесе во поддршката на Програмата за соработка во доменот на безбедноста. Врз основа на научените лекции на ИФОР и СФОР, во јуни 1999 година,

НАТО ги воспостави силите за одржување на безбедноста и мирот на Косово, раководени од страна на НАТО- КФОР (Сили за Косово - Kosovo force - KFOR).

Јакнењето на регионалната соработка во регионот Југозападен Балкан претставува една од главните заложби на сите земји од регионот и клучен фактор за воспоставување и одржување политичка стабилност, сигурност и економски просперитет. Процесот за стабилизација и асоцијација наложува зајакнување на релациите помеѓу владите кои се однесуваат на регионалната и слободната трговија, создавањето регионални пазари за електрична енергија и гас, развојот на транспортот, енергетиката и инфраструктурата, унапредувањето на животната средина, технологијата, како и прекуграничната соработка и сузбивањето на корупцијата и организираниот криминал, парламентарната соработка итн.

Регионалната соработка помеѓу земјите од Југозападен Балкан во економска смисла претставува инструмент за јакнење на бизнис климата и привлекување странски и домашни директни инвестиции, а со тоа и решавање на проблемот со невработеноста и пораст на животниот стандард во регионот. Во овој контекст, регионалната соработка во регионот се остварува преку пристапувањето на земјите кон потпишување договори за слободна трговија, односно создавање слободна трговска зона и ослободување од царина, понатаму, проектите за модернизација и либерализација на капацитетите за снабдување со електрична енергија и гас и нивно прилагодување кон европските стандарди, проектите за модернизација на патната инфраструктура и модернизација на паневропските коридори, унапредувањето на животната средина, науката и технологијата, телекомуникациите итн.

Најзначаен аспект на регионалната соработка помеѓу земјите од Југозападен Балкан е соработката во сферата на безбедноста, правдата и внатрешните работи. Соработка во борбата со организираниот криминал и корупцијата, прекуграничната соработка, соработката на полицијата и обвинителството во регионот се гаранција за остварување на демократска стабилност, владеење на правото и економски просперитет. Препораките на Европската комисија до сите земји во регионот Западен Балкан во поглед на регионалната соработка се јасни и недвосмислени и јасно укажуваат на потребата од посфикасна меѓусебната соработка токму на ова поле. Јакнењето на борбата против организираниот криминал и корупцијата, институционалниот развој и функционалното и независно судство во земјите од регионот се основни предуслови за обезбедување поволна

бизнис клима, за влез на странски директни инвестиции и отворање работни места, односно за постигнување на посакуваниот економски развој и благосостојба. Оттука, заложбите за зајакната соработка во овие сфери.

Соработката меѓу членовите од регионот, базирана на принципот на сеопфатност, забележливо е дека регионот покажува таа, гарантира долготрајна стабилност, безбедност и европски вредности на заеднички дијалог, меѓусебна толеранција и почит како основни/најрелевантни принципи за надминување на пречките на патот кон европската и евроатлантската интеграција.

Регионалната соработка се наметна како еден од најсериозните предизвици за земјите од Југозападен Балкан. Процесот на регионална соработка подеднакво ги обединува земјите членки на Европската Унија, кандидатите, но и потенцијалните кандидати кои се вклучени во заеднички политички процес од кој може да остварат заеднички придобивки. Регионалната соработка е значајна компонента и еден од условите за заедничка натamoшна евро-атлантска перспектива на земјите од Регионот.

На подрачјето на регионалната соработка, Република Македонија остварува конкретни активности како мотор на придвижувањето кон еден развиен и просперитетен регион преку: – Процесот за соработка во ЈИЕ, Регионалниот совет за соработка, ЦЕФТА, процесот СЕДМ, САД-Јадранската повелба. Во рамките на одбранбената соработка има можности за заедничка обука и вежби, учеството во регионалните центри за обука, формирање на меѓународни воени единици, заедничко учество во операции.

Безбедносните прашања се регионални по својата природа и земјите од регионот имаат бенефит од регионалната соработка. Значењето на практичната соработка секогаш ја нагласува потребата од надминување на политичките прашања меѓу земјите.

Република Македонија е посветена на натamoшното унапредување на регионалната соработка во сите области на општествениот живот, вклучително и одбраната. Зајакнувањето на регионалната соработка е силен поттик за понатамошно зацврстување на регионалната стабилност и на глобалната безбедност.

ЕУ и НАТО⁴⁵ имаат интерес за проширување на нивните влијанија и надвор од Евро-атлантскиот регион. Долгорочното инвестирање на ЕУ, САД и НАТО на Балканот

⁴⁵ Обработка според: Регионална соработка на Западен Балкан на пат кон ЕУ и НАТО, Политичка мисла, Скопје, октомври 2010

придонесува за да се оневозможи какво било напуштање на демократските трендови и процеси. Со одрекувањето на дел од државните безбедносни интереси за сметка на регионалните, вклучувајќи го и прашањето на територијалниот суверенитет заради порационална и посфикасна борба против криминалот, треба да се овозможи приближување на безбедносните интереси на земјите од регионот. Така, земјите можат преку заедничките да ги пронајдат и реализират сопствените интереси, а ЕУ и НАТО ја потврдуваат улогата на главни мотори на регионалните безбедносни иницијативи.

Интенцијата на ЕУ и НАТО да создадат стабилно и безбедно тло во Југоисточна Европа, освен враќањето на мирот и борбата против криминалот опфаќа и обезбедување на комуникацијата која минува низ Балканот. Користа од геостратешката положба, која како основа го има поминувањето на Коридорите 8 и 10, отвора можност за транспорт на нафта и гас од Каспискиот и Кавкаскиот регион како правци за снабдување со енергенци за потребите на регионот и Европа. Оваа комуникација долги години се сметаше за алтернативна, но поради безбедносните случувања во Кавказот и руско-украинската криза со транспортот на гас во поново време, преносот на енергенци преку Балканот станува сè поактуелен, не само заради непречениот транспорт, туку и поради безбедносната гаранција која ја даваат земјите во соработка со ЕУ, НАТО, САД и нивното присуство во регионот.

Во рамки на регионалните иницијативи, земјите од Југозападен Балкан со подобрување и унапредување на партнерството со ЕУ, НАТО и САД во полето на безбедноста треба да си обезбедат поддршка за целосна ЕУ и НАТО интеграција. Од друга страна, НАТО и Унијата во иднина сè повеќе ќе ги зголемуваат нивните улоги во меѓународниот безбедносен простор – надвор од Европа, а со интегрирањето на земјите од Западниот Балкан, освен ширењето со нови земји-членки, ссекогаш ќе имаат искрени партнери.

ЕУ, НАТО и земјите од Западен Балкан нема да се откажат во борбата против криминалот и одржувањето на стабилноста на регионот. Тоа се вложувања кои претставуваат гаранција за долгорочна безбедносна, политичка и економска интеграција на регионот.

ЗАКЛУЧОК

Денешниот свет го карактеризираат брзи и динамични промени кои со себе носат нови и често непредвидливи ризици и опасности по безбедноста на државите. Иако опасноста од класична војна закана на подолг рок не е очекувана, невоените закани не само што добија на разновидност, туку и се зголемија по интензитет, простор и време. Трендот на глобализација на светот, покрај предностите, донесе и закани и интернационализација на одредени опасности, од кои најекстремни се меѓународниот тероризам и организираниот криминал. Покрај нив, во експанзија се и илегалната миграција и илегалната трговија со дрога, оружје, луѓе и стратегиски материјали. Исто така, е зголемена и опасноста од употреба на оружје за масовно уништување кое го поседуваат и земји со недемократски режими.

Континуираното учество на Република Македонија во меѓународните мисии и операции предводени од НАТО, ја истакнува определбата на земјата за давање активен придонес како рамноправен партнер на Алијансата, подготвен да ги сподели заедничките одговорности и заедничките вредности со Алијансата и меѓународната заедница, во спроведување на мирот и безбедноста во светот.

Соработката на Република Македонија со НАТО започнува со нејзиното вклучување во Партнерство за мир. Партнерство за мир (ПЗМ) е програма на НАТО насочена кон соработка и создавање на доверба помеѓу членките на НАТО и останатите земји од Европа и од поранешниот СССР. ПЗМ е процес кој ги здружува НАТО - сојузниците и земјите партнери во широка програма на заедничка одбрана и одбранбени активности, почнувајќи од војна соработка до одбранбена соработка на разни полиња, како што се превенцијата на конфликти, програмите за цивилна помош, раководењето со воздушниот сообраќај или соработка во вооружувањето.

Република Македонија продолжува со учеството во воените мисии на НАТО. Според стандардите и препораките на НАТО во 2010 година се зголемува придонесот за околу 50% во ИСАФ - Авганистан. Република Македонија преку Координативниот центар за поддршка на КФОР (KFOR-HNSCC) продолжува со обезбедување на логистичка поддршка на НАТО операцијата на Косово – КФОР.

Уште од 1990 година, од првата мисија за поддршка на мирот на Балканот, темпото и разновидноста на НАТО операциите постојано се зголемува. НАТО се ангажира во мисии кои покриваат широк спектар на операции за кризен менаџмент – од борбени, градсње на мир, до обука и логистичка поддршка, набљудување и хуманитарни активности.

Превентивната дипломатија е акција за спречување на спорови кои произлегуваат од државите, за спречување на постоечките спорови и ескалација на конфликти и го ограничуваат ширењето кога тие ќе се појават. Превентивната дипломатија е ненасилна акција преземена од страна на сите учесници за да се спречи спорот да стане насилен, да ескалира и да се прошири и да прерасне во вооружен судир.

Природата на безбедносните предизвици и закани по националната безбедност на земјите во светот, во последнива деценија е значително сменета. Тероризмот, компјутерските напади или сајбер тероризмот, пролиферацијата на оружјето за масовно уништување, се закани кои креираат нова безбедносна околина. Овие закани се меѓунационални, што значи дека акцијата или преземањето акција од населението или власта било каде во светот може да ги повреди другите со илијадници километри оддалечени. Денес тоа е свет во кој националната безбедност е во зависност од глобалната безбедност, а земјите во светот самостојно не се во состојба да ги заштитат своите граѓани, туку тоа мора да го прават со засаднички сили и средства.

Менаџментот со глобалните ризици е мошне комплексна, долготрајна, со брзи пресврти, непредвидлива, неизвесна и често пати со променлив успех активност. Таа секогаш неминовно започнува со разузнавачките активности на разузнавачките служби (воени и цивилни) кои треба да ги откријат намерите за извршување определени активности кои ги загрозуваат глобалните безбедносни интереси уште во фазата на нивното планирање, односно пред да дојде до реализација. Менаџирањето со безбедносните ризици подразбира преземање акции за откривање, уништување и растурање на мрежата за извршителите на ризиците со кои се загрозува безбедноста на глобално ниво и на ниво на секоја земја.

Огромно е значењето на разузнавањето во прибирање информации за да се изгради стратегија за заштита од извршувањето на определени активности како на пример,

терористички активности или пак определен меѓународен криминал. Сепак, ниту еден друг метод не е поважен во превенцијата, попречувањето и реагирањето на извршувањето активностите насочени кон нарушување на безбедноста на некоја или повеќе земји во светот.

Борбата против заканите од безбедносните ризици е пракса, тактика, техники и стратегии кои што владите, војските, полициите и корпорациите ги преземаат за да се заштитат и да возвратат на терористичките закани и/или акти. Борбата против безбедносните закани е еден од најголемите предизвици со кој се среќаваат државите денес. Безбедносните закани, во основа, се комбинација на финансиска моќ на организираниот криминал и методологијата на тероризмот за да се спроведе опасната идеологија со помош на финансирањето на организационата моќ на терористичките организации.

Менаџментот со безбедносните ризици, односно кризниот менаџмент во Република Македонија претставува комплекс на преземени мерки и активности, од превентивен и реактивен карактер, со кои надлежните институции во државата настојуваат сите извори на загрозување по безбедноста на граѓаните да ги елиминираат или нивниот ефект да го сведат на толерантни граници. Во најширока смисла на зборот, основна задача на кризниот менаџмент е одговор на кризи, односно менаџирање или управување со појавите (ризички и опасности) кои можат да предизвикаат настанување на криза или поширока кризна состојба во државата или нејзин помал дел.

Менаџментот со безбедносните ризици, односно кризниот менаџмент во Република Македонија нормативно и организациски се воспоставува како систем за преземање на мерки и активности од сите видови (превентивни и реактивни), од страна на многу учесници (надлежни субјекти) во системот, во различни ситуации и состојби.

Најзначаен аспект на регионалната соработка помеѓу земјите од Југозападен Балкан е соработката во сферата на безбедноста, правдата и внатрешните работи. Соработка во борбата со организираниот криминал и корупцијата, прекуграничната соработка, соработката на полицијата и обвинителството во регионот се гаранција за остварување на демократска стабилност, владеење на правото и економски просперитет.

На подрачјето на регионалната соработка, Република Македонија остварува конкретни активности како мотор на придвижувањето кон еден развиен и просперитетен

регион преку: – Процесот за соработка во ЈИЕ, Регионалниот совет за соработка, ЦЕФТА, процесот СЕДМ, САД-Јадранската повелба. Во рамките на одбранбената соработка има можности за заедничка обука и вежби, учеството во регионалните центри за обука, формирање на меѓународни воени единици, заедничко учество во операции.

ПРИЛОГ 1

ЗЕМЈИ ЧЛЕНКИ НА НАТО

Датум	Земја	Проширување
4 Април 1949	 Белгија Канад Данска Франција Исланд Италија Луксембург Холандија Норвешка Португалија Обединето Кралство САД	Основачи
18 Февруари 1952	 Грција Турција	Прво
9 Мај 1955	 Германија	Второ
30 Мај 1982	 Шпанија	Трето
12 Март 1999	 Чешка Унгарија Полска	Четврто
29 Март 2004	 Бугарија Естонија Латвија	Петто
1 Април 2009	 Литванија Романија Словачка Словенија Албанија	Шесто

ПРИЛОГ 2

Земји со нуклеарно оружје -декларирани-

	Стратешко	Тактичко	Резерви	Вкупно
САД	4530	780	5000	10,310
РУСИЈА	3800	3400	11000	18,200
ФРАНЦИЈА	290	60		350
КИНА	400	150		550
БРИТАНИЈА	185		15	200

Земји со нуклеарно оружје - де факто-

Израел – 75-200

Индија – 40-50

Пакистан – 25-50

Северна Кореа- ?

Извор: Nuclear Weapons Today, Medical Association for Prevention of War, MAPW (Australia)
Nuclear Weapons 2006

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Andrew J. Pierre, NATO at Fifty: New Challenges, Future Uncertainties U.S. Institute of Peace, 22 март 1999, link verified February 2009
2. Alan Colins: Contemporary Security Studies, Oxford University Press, 2007
3. "A short history of NATO". NATO. 2 April 2012. Retrieved 10 April 2012.
4. Bailes, Alyson, J.K. 2005. The European Security Strategy. Stockholm:Stockholm International Peace Research Institute
5. Bethlehem, Daniel L.; Weller, Marc (1997). The 'Yugoslav' Crisis in International Law. Cambridge International Documents Series 5. Cambridge University Press.
6. Canadian Security Intelligence Service: Proliferation of Weapons of Mass Destruction, OTTAWA, 2013
7. Climate Security Report: Part One Climate Change and Security, American Security Project, Washington DS 2005
8. Countering Terrorist Use of the Internet – a perspective from the United Nations, November 2010
9. Fabrizio W. Lucioli: „ International Terrorism and the Stability of the Western BALKAN“,10th International Conference of the Albanian Atlantic Association, Tirana, 2005.
10. FreeAdvice: International Crimes, 2013, criminal-law.freeadvice.com/.../international-crimes.htm
11. Free Essay and Coursework Database, The Arms Trade, 2011
12. GAO, Report to the Chairman, Committee on Foreign Relations, U.S. Senate, September 2010
13. Георгиева L.: Македонија наспроти интеграциите : Од оперативна превенција кон конфликтна трансформација, Институт за Одбранбени и Мировни студии Филозофски факултет, Скопје , Македонија Партнери во мир и превенција Регионална стабилност преку човекова безбедност одбрани текстови од Конференции за Превенција и човекова безбедност 2005-2007, Скопје , 2008
14. Георгиева Л. Менаџирање на ризици, Филозофски факултет; Скопје, 2006

15. Георгиева Л. Творење на мирот, мирот, конфликтите и безбедноста по студената војна, Филозофски факултет, 2007
16. Георгиева Л. Европска безбедност: концепти, процеси и институции; Филозофски Факултет, 2010 (во печат)
17. Гоцевски Т. (2006). Основи на системот за национална одбрана, Скопје: Филозофски Факултет
18. Sandra I. Erwin, Stew Magnuson, Dan Parsons and Yasmin Tadjeh: Top Five Threats to National Security in the Coming Decade , November 2012
19. Graham Kennedy&Tania Felicio: Regional Security and Global Governance: A Study of International Relations, VUB, Brusels Un. Press, 2006
20. Đurić-Atanasievski Ksenija: “Uloga međunarodnog prava u suzbijanju terorizma”, Srpska politička misao, 2008,
21. Интеграцијата на Македонија во НАТО и новите безбедносни предизвици www.time.mk/.../integracijata-na-makedonija-vo-nato
22. Bridget Kendall, NATO searches for defining role BBC, February 2005
23. Emil Joseph Kirchner, James Sperling: EU security governance; Manchester University Press, 2007
24. Johan A. Goossens, „Supreme Allied Commander Transformation“ April 2008, C4 Technology Coordination Branch
25. Kevin M. Cahill, (2000). Preventive diplomacy: stopping wars before they start. Revised and updated editions. The Center for International Health and Cooperation, New York,
26. Котовчевски М. (2000). Национална безбедност на Р. Македонија (трет дел). Скопје: Македонска Цивилизација.
27. Law Enforcement Intelligence Defined, Copyright © 1999 by David L. Carter
28. Малиш Саздовска М., Дујовски Н. Безбедносен менаџмент, Скопје,
29. Митревска М. Кризен менаџмент, Филозофски факултет;Скопје, 2008
30. North Atlantic Treaty Organization legal definition of North Atlantic ...legal-dictionary.thefreedictionary.com/North+Atlantic+Treaty+Organizat

31. North Atlantic Treaty Organization (NATO) | Treaties & Regimes | NTI www.nti.org › Treaties & Regimes
32. North Atlantic Treaty Organization (NATO) www.international.gc.ca/nato-otan/index.aspx?lang=eng
33. Nuclear terrorism in a globalizing world: assessing the threat and the emerging management regime. The Free Library, 2010
34. USA PATRIOT Act, Act of the U.S. Congress signed into law by President George W. Bush on October 26, 2001.
35. What is the purpose of the North Atlantic Treaty Organization wiki.answers.com › ... › North Atlantic Treaty Organization (NATO)
36. Митревска Марина: Кризен Менџмент, Европа 92, Кочани, 2008
37. Митревска Марина: Цивилна одбрана, Филозофски факултет, Скопје 2010
38. Митревска Марина: Превентивна дипломатија и мировни операции, Филозофски факултет, Скопје, 2010
39. Нацев З. Стратегија на национална безбедност и одбрана (во подготовка).
40. Нацев З. и Петровски Д., АРМ кон НАТО, Наумовски, Скопје, 2009
41. NATO and the fight against terrorism, Материјали, 2010
42. NATO A-Z: Strategic Concept, 2013
43. NATO operations and missions, 2013
44. NATO A – Z: Defence and security economics, 13 Jul 2011
45. NATO's Cooperation *with third countries*, www.msz.gov.pl/en/foreign.../nato/cooperation_with_third_countries/
46. NATO Civil-Military Co-Operation (CIMIC) Doctrine, Март 2010
47. North Atlantic Treaty Organization (NATO) | Treaties & Regimes | NTI www.nti.org › Treaties & Regimes
48. Nazemroaya, Mahdi Darius (17 maj 2007). "The Globalization of Military Power: NATO Expansion". Centre for Research on Globalization.

49. Nuclear Weapons Today, Medical Association for Prevention of War, MAPW (Australia) Nuclear Weapons 2006
50. J. Nye, "NATO after Riga", 14 декември 2006, <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye40>
51. Patterns of Global Terrorism, The Illicit Arms Trade, 2010
52. Република Македонија: Центар за управување со кризи: „Систем за управување со Кризи (Прирачник), Скопје 2009 година
53. Pul Rosenzweig, Alane Kochems: Risk Assessment and Risk Management: Necessary Tools for Homeland Security, Backgrounder #1889 on Department of Homeland Security, October 25, 2005
54. Rob Stapleton: „U.S. Efforts to Combat Terrorist Financing“, U.S. Department of State 2009
55. Rodrigo Tavares: Regional Security: The Capacity of International Organizations; Routledge, 2009
56. Telo M: European Union and Global Governance; Routledge, 2009
57. Република Македонија и НАТО, Министерство за надворешни работи, 2013
58. Регионална политичка и безбедносна соработка, Состанок на министрите за надворешни работи на земјите членки на Јадранската Повелба одржан на 15.12.2009 год
59. Регионална соработка на Западен Балкан на пат кон ЕУ и НАТО, Политичка мисла, Скопје, октомври 2010
60. Стаменковски, Алекса, Одбрана-НАТО. НИП Ѓурѓа, Скопје, 1997
61. Стаменковски, Алекса, Менаџмент во одбраната. НИП Ѓурѓа, Скопје, 2004
62. Стратегија за одбрана на Република Македонија, Ал. Весник на РМ број 30/2010
63. Студентската конференција "Интеграцијата на Република Македонија во НАТО и новите безбедносни предизвици", 2013
64. Terry Gross: Tracking the World's Black Market: 'Illicit', 2010
65. The Complex Chain of the Drugs Trafficking Trade, 2010